

Toteuttaja: ProAgria Oulu ry /
Oulun Maa- ja
kotitalousnaiset

LOPPURAPORTTI

Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien
nostaminen -hanke (AKKE 38/2021), toteutusaika: 04/2021–
05/2022

Sisällys

1. Hankkeen perustiedot	3
2. Tavoitteet	3
3. Toteutus 1.4.2021-31.5.2022	4
3.1. Toimenpiteet	4
3.1.1. TP 1: Kartoitetaan ja tutustutaan kansainvälisiin verkostoihin sekä yhteistyöalustoihin	4
3.1.2. TP 2: Selvitetään keskeiset ruokaketjun kehittämiseen suunnatut rahoituskanavat ja mahdolliset kumppanuudet	12
3.1.3. TP 3: Kiinnitytään keskeisiin verkostoihin ja kumppanuuksiin	13
3.2. Indikaattorit	22
3.3. Aikataulu	22
3.4. Resurssit	22
3.6. Kustannukset ja rahoitus	23
3.7. Raportointi ja seuranta	23
3.8. Toteutusoletukset ja riskit	26
3.9. Yhteistyökumppanit	26
4. Tulokset ja vaikutukset	26
4.1. Esitykset jatkotoimenpiteiksi	28

1. Hankkeen perustiedot

Hankkeella edistettiin ruokaketjun kv-valmiuksia osallistumalla huoltovarmuuden kannalta kriittisen Pohjois-Pohjanmaan elintarvikeklusterin toimintaan. Hankkeen suorana kohde- ja toimijaryhmänä olivat ProAgria Oulun ja Oulun Maa- ja kotitalousnaisten neuvontaorganisaation asiantuntijat. Välillisenä kohderyhmänä olivat alueen muut ruokaketjun toimijat/muut organisaatiot verkostotoiminnan kautta, ja hankkeen tulosten lopullisena hyödynsaajana olivat ruokaketjun alkutuotanto ja muu yritystoiminta.

Hankkeessa kartoitettiin ja tutustuttiin kansainvälisiin verkostoihin ja yhteistyöalustoihin, benchmarkattiin toimivia malleja ja alueita sekä osallistuttiin kansainvälisiin ja kansallisiin matchmaking- / verkostoitumistilaisuuksiin / klusterityöpajoihin. Hankkeessa selvitettiin keskeiset ruokaketjun kehittämiseen suunnatut rahoituskanavat ja mahdolliset kumppanuudet. Lopullinen tavoite hankkeessa oli kiinnittyä aktiivisena toimijana keskeisiin verkostoihin ja kumppanuuksiin.

Hankkeen tuloksena tunnistettiin tärkeimmät verkostot. Osaaminen verkostoissa toimimiseen ja edellytykset yritysten kansainvälistymisen tukemiseen kasvoivat. Verkostoissa tullaan toimimaan aktiivisena osapuolena ja potentiaalisena kehittämispartnerina.

Toteuttaja: ProAgria Oulu ry / Oulun Maa- ja kotitalousnaiset
Hankkeen kustannustoteuma oli 50 955 €, josta AKKE-tukea 34 748 €.
Toteutusaika: 1.4.2021–31.5.2022

Lisätietoja:

Kaisa Myllykangas, projektipäällikkö

kaisa.myllykangas@maaajakotitalousnaiset.fi

Puh. 0400 399 865

Hankkeen kotisivut: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/akke/>

2. Tavoitteet

Hankkeen tavoitteena oli edistää kansainvälistymisvalmiuksia osallistumalla huoltovarmuuden kannalta kriittisen Pohjois-Pohjanmaan elintarvikeklusterin toimintaan seuraavilla toimenpiteillä:

1. Kartoitetaan ja tutustutaan kansainvälisiin verkostoihin sekä yhteistyöalustoihin

Benchmarkattiin toimivia malleja ja alueita, osallistuttiin kansainvälisiin ja kansallisiin matchmaking- / verkostoitumistilaisuuksiin / klusterityöpajoihin, vähintään 3 aluetta/mallia ja vähintään 3 tilaisuutta.

Tuloksena: Tärkeimmät kansainväliset ja kansalliset yhteistyöverkostot tunnistettiin ja elintarvikealan klustereiden toimintaan EU-alueella tutustuttiin kattavasti.

2. Selvitetään keskeiset ruokaketjun kehittämiseen suunnatut rahoituskanavat ja mahdolliset kumppanuudet

Tuloksena: Osaaminen ja edellytykset ruokaketjun yritysten kansainvälistymisen ja kansainvälisissä verkostoissa toimimisen tukemisessa kasvoivat.

3. Kiinnitytään keskeisiin verkostoihin ja kumppanuuksiin

Tuloksena: Verkostoissa toimitaan aktiivisena osapuolena ja potentiaalisena kehittämispartnerina.

Hankkeen lopullisena vaikutuksena oli osallisuus kansainvälisissä ja kansallisissa elintarvikeverkostoissa sekä niiden kautta saatava kehittämissyöty maakunnan elintarvikealalle.

Indikaattorit:

1 kpl: Pysyvä, aktiivinen verkostokumppanuus kansainvälisessä ruokaketjua kehittävässä verkostossa, jonka tavoitteena on käynnistää ruokaketjua edistävä kansainvälinen hanke, jossa toimitaan partnerina.
3 kpl: Benchmarkatut alueet / mallit kansainvälisesti.

3. Toteutus 1.4.2021-31.5.2022

3.1. Toimenpiteet

3.1.1. TP 1: Kartoitetaan ja tutustutaan kansainvälisiin verkostoihin sekä yhteistyöalustoihin

Hankkeessa benchmarkattiin kotimaisia verkostoja, joilla on kansainvälisiä kytköksiä, sekä erilaisia Euroopan laajuisia verkostoja, jotka voivat tuoda mahdollisuuksia alueellemme. Hankkeen puitteissa kerättiin listausta eri kv-toimijaverkostoista ja yhteyshenkilöistä jatkokäyttöä varten.

Suomalaisten, kansainvälistä toimintaa harjoittavien, maakunnallisten ruoka-/elintarvikeverkostojen benchmarkkaus:

Hankkeen puitteissa benchmarkattiin suomalaisia maakuntia, joissa on ruoka- ja elintarvikeverkosto-/klusteritoimintaa ja kansainvälisyyshankkeita ruoka- ja elintarvikealalla:

- 12.8.2021 [Pohjois-Savo, ruokamatkailukokonaisuus ja European Region of Gastronomy -nimitys](#)
- 1.9.2021 [Etelä-Pohjanmaa, Ruokaprovinssi-kokonaisuus](#)
- 11.10.2021 [Pohjois-Savo, AGRI-Food Cluster](#), klusteristatuksen hakemiseen liittyvä prosessi
- 29.11.2021 [Etelä-Savo, EKONEUM – Elintarviketalouden kehittämisyhdistys](#), ovat hakemassa klusteristatusta

Benchmarkkaukseen kutsuttiin mukaan muita alueella toimivia kehittäjätahoja, jotka olivat olleet tähän mennessä mukana Arctic Food Lab -kehittäjäverkostossa. Esittelymateriaalit tallennettiin kehittäjäverkoston Teams-alustalle, josta ne ovat kaikkien verkoston toimijoiden käytettävissä. Etenkin Pohjois-Savon ruokamatkailukokonaisuus ja kehittäjien ”sateenvarjomainen” toimintamalli yhden yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi jäivät alueemme toimijoilla mieleen ja ko. toimintamallia lähdettiin hyödyntämään oman maakuntamme ruokaverkoston kehittämisessä. Benchmarkkausten kautta opittiin, kuinka pitkään muissa maakunnissa on rakennettu luottamusta ja yhteistä toimintaa, ja mitä eri työkaluja ja viestintäkeinoja voidaan hyödyntää. Osa maakunnista oli hakemassa klusteristatusta, etenkin kansainvälisyyttä edistämään. Kehittäjäverkostossa nostettiin esille myös ruokaklusteristatuksen hakemisprosessi, jota ei kuitenkaan ole toistaiseksi aloitettu.

Kansainvälisten ruoka-/elintarvikeverkostojen benchmarkkaus:

[The Smart Specialisation Platform for Agri-Food \(S3P Agri-Food\):](#)

Hankesuunnitelmassa oli tavoitteena perehtyä tarkemmin älykkään erikoistumisen strategian Agri-Food-alustan teemaverkostoihin. Pohjois-Pohjanmaa on maakuntana mukana ko. alustan High Tech Farming- ja Traceability & Big Data -verkostoissa. Organisaatiollamme oli tarve tutustua tarkemmin näiden verkostojen

ja muiden Agri-Food-alustan verkostojen toimintaan sekä jäsenellä omaa roolia verkostojen toimijana.

Euroopan komission yksiköt käynnistivät vuonna 2015 kolme temaattista älykkään erikoistumisen (S3) alustaa, jotka luovat ympäristön jäsenmaiden alueidenväliselle tutkimukselle, tuotekehitykselle ja muulle yhteistyölle. Myöhemmin alustojen määrä on lisääntynyt. Alusta tarkoittaa osallistuvien alueiden yhteistyöverkostoa ja tämän toimintaa. Alustan kumppanuuksiin, tapahtumiin ja muihin toimenpiteisiin osallistuminen on maksutonta. Alustojen työskentelyä tukee S3-verkkosivusto. Nykyiset alustat ovat: Agri-Food, Blue Growth, Digital Innovation for Industry, Energy, Industrial Modernisation, Industrial Transition, Education and Skills for S3, ja Sustainable Development Goals. Lisäksi Targeted support -kokonaisuus sisältää Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3) -strategioiden tukitoimenpiteet.

Jokaisen pääteeman alla on alateemoja, jotka on nimetty kumppanuuksiksi. Nämä tukevat mahdollisimman kiinnostavien yhteistyöalueiden ja organisaatioiden löytämistä. Yksi alue voi osallistua yhden tai useamman S3-alustan ja kumppanuuden toimintaan. Kumppanuudet vastaavat itse toimintansa suunnittelusta, johtamisesta ja kehittämisestä. Jäsenalueet vastaavat myös kontaktien luomisesta kunkin teeman yrityksiin, tutkimuslaitoksiin, korkeakouluihin ja järjestöihin omilla alueillaan.

S3-alustat on tarkoitettu maakuntien älykkään erikoistumisen teemojen kanssa työskenteleville tutkimus- ja oppilaitoksille, yrityksille, yhdistyksille ja alueellisille tai kansallisille kehittämisorganisaatioille. Suomessa maakuntien liitot koordinoivat alustoihin liittyvää yhteistyötä ja vastaavat liittymisestä.

Pohjois-Pohjanmaa: [Älykäs erikoistuminen 2021–2024 – Pohjois-Pohjanmaan liitto](#)

Pohjois-Pohjanmaan älykkään erikoistumisen strategia 2021–2024: [ÄE strategia2021_2024.pdf \(pohjois-pohjanmaa.fi\)](#)

Kuvio 1. Pohjois-Pohjanmaan älykkään erikoistumisen painopistevalinnat

S3P Agri-Food -alustan päätavoitteena on organisoida ja tukea EU:n jäsenvaltioiden ja niiden alueiden yhteistyötä kehittämällä maatalouden ja ruokasektorin investointihankkeita. Tavoitteena on myös kannustaa alueita toimimaan elintarvikealalla nykyistä enemmän yhteistyössä sekä alueellisella että kansallisella tasolla. Elintarvikesektorin alustaan kuuluu tällä hetkellä viisi eri kumppanuutta, joissa on mukana 59 kansallista ja paikallista yksikköä 23 maasta; 19 EU-maasta ja lisäksi neljästä EU:n ulkopuolisesta maasta. Ajankohtaisia asioita ovat mm. elintarvikeketjujen kestävyys ja kilpailukyvyyn sekä kestävien ruokajärjestelmien kehittäminen. Samalla pyritään kohdentamaan EU-rahoitusta nykyistä tehokkaammin alan kasvun ja työpaikkojen tueksi, erityisesti pienten ja keski suurten yritysten nostamiseksi. Vuodesta 2018 lähtien Agri-Food-alusta on tukenut yhteensä viittä eri kumppanuutta. Kumppanuuksien koot vaihtelevat neljästä jäsenalueesta 25:een osallistuvaan alueeseen. Kaksi alustan kumppanuutta, ”High Tech Farming” ja ”Traceability & Big Data”, on valittu mukaan Euroopan komission aluepolitiikan pääosaston (DG REGIO) pilottihankkeisiin.

S3P Agri-Food -alustan kumppanuudet ([Thematic Partnerships – Smart Specialisation Platform \(europa.eu\)](#)):

- Consumer Involvement
- **High Tech Farming (Pohjois-Pohjanmaa mukana)**
 - o Pohjois-Pohjoismaa: Mikko Himanka, Centria-ammattikorkeakoulu
 - o [High Tech Farming – Smart Specialisation Platform \(europa.eu\)](#)
- Ingredients for a Circular Economy
- Smart Sensors 4 Agrifood
- **Traceability & Big Data (Pohjois-Pohjanmaa mukana)**
 - o Pohjois-Pohjanmaa: Satu Välijärvi, Oulun ammattikorkeakoulu
 - o [S3P T&BD | About \(traceabilityandbigdata.eu\)](#)
 - o [Traceability & Big Data – Smart Specialisation Platform \(europa.eu\)](#)

Muut S3-alustat ja niiden kumppanuudet:

[Älykkään erikoistumisen kumppanuudet – Elmoenf.fi](#)

S3-alustat ja -kumppanuudet, joissa Pohjois-Pohjanmaa on mukana (sis. yhteyshenkilöt):

<https://www.pohjois-pohjanmaa.fi/kehittaminen/omat-hankkeet/kanves-kansainvalinen-ja-verkostoitunut-pohjois-pohjanmaa/>

Kohti S3-kumppanuutta -ohjeistusta (Uudenmaan liitto):

[S3-ALUSTA: EI-kumppanuuksista vauhtia Uudenmaan älykkääseen erikoistumiseen](#)

- Mitä organisaationi voisi saada S3-kumppanuudesta?
- Mitä hyötyjä S3-alustasta on eri toimijoille?
- Sopisiko S3-yhteistyö organisaatiolleni?
- Kohti kumppanuutta

[ERIAFF – European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry:](#)

Hankkeen yhtenä tavoitteena oli myös ERIAFF-verkoston tarkempi tarkastelu, sillä Pohjois-Pohjanmaa on ko. verkoston jäsen ja organisaatiollamme oli tarve tutustua tarkemmin verkoston toimintaan sekä jäsenellä omaa rooliaan verkoston toimijana.

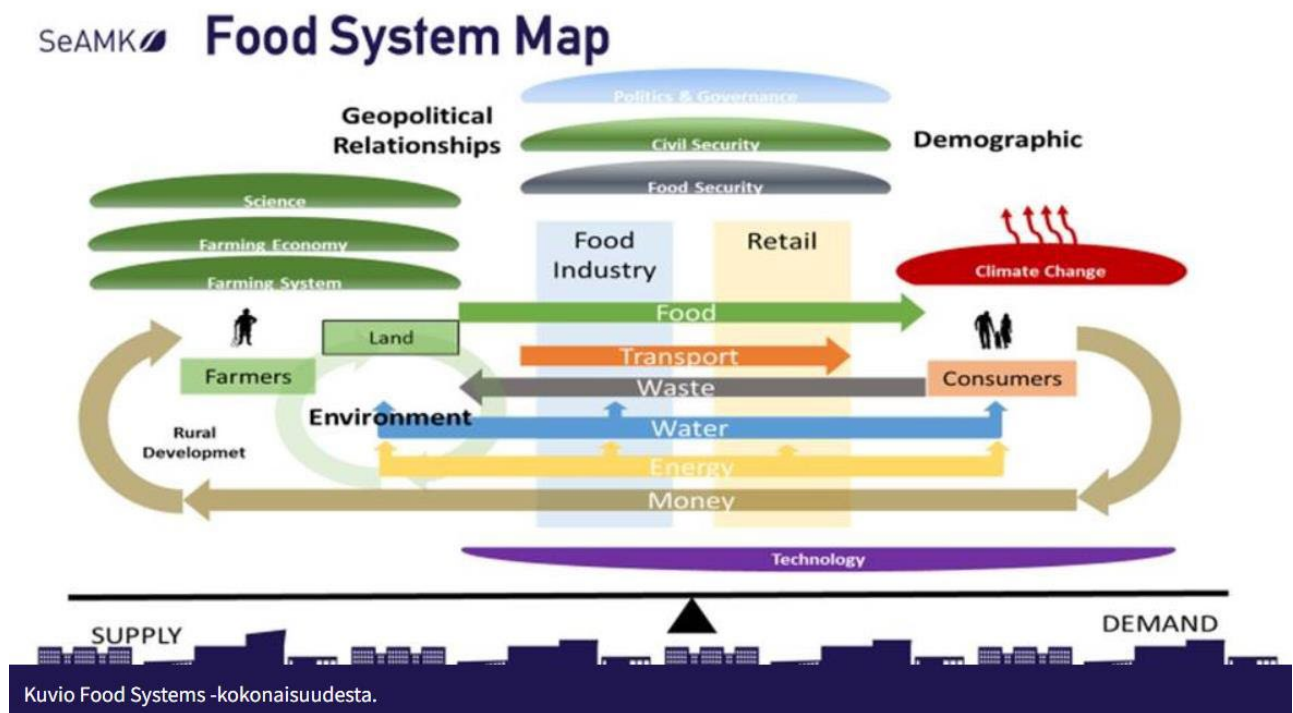
ERIAFF on alueiden verkosto, jossa on mukana 50 varsinaista jäsenaluetta ja 38 tarkkailijajäsenaluetta 21 eri maasta. ERIAFF pyrkii vaikuttamaan eurooppalaisen kestävän ja tuottavan maatalouden innovaatiokumppanuuden (European Innovation Partnership (EIP) Agricultural Productivity and Sustainability) kehitykseen ja sisältöihin. Lisäksi ERIAFF tuo yhteen metsäalan toimijoita ja pyrkii vaikuttamaan EU-tason kysymyksiin metsäasioissa. ERIAFF toimii eräänlaisena välikätenä Euroopan Unionin ja paikallisten toimijoiden ja alueiden välillä.

Verkoston työryhmät ovat seuraavat:

- Agroecology
- Bioregions
- (Communication – verkoston sisäiseen viestintään)
- Consumer Involvement
- Food Systems
- Forested Regions
- High Tech Farming
- Personalized Nutrition
- Plant Based Proteins
- Plants
- Traceability & Big Data
- Social Innovation

Itä- ja Pohjois-Suomen EU-toimisto osallistuu Brysselissä verkoston kokouksiin ja pitää itä- ja pohjoissuomalaiset toimijat ajan tasalla verkoston ajankohtaisista asioista mm. uutiskirjeiden välityksellä.

Yksi ERIAFF-verkoston 12 työryhmän uusimmista, Food Systems, tarkastelee ruoka-alaa laajasti ruokajärjestelmänä. Food Systems -ryhmä aloitti toimintansa vuoden 2021 syksyllä; vetovastuussa on Etelä-Pohjanmaan liitto ja Seinäjoen ammattikorkeakoulu. ProAgria Oulu ja Oulun Maa- ja kotitalousnaiset ovat osallistuneet aktiivisesti työryhmän toimintaan sen perustamisesta ja tavoitteiden määrittelystä lähtien.

Kuvio 2. Food Systems -kokonaisuus, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 2021

Flanders' FOOD:

Hanke järjesti 4.5.2022 KV-keskiviikko-tilaisuuden, jossa toimitusjohtaja Inge Arents esitteli Flanders' FOOD -klusterin toimintaa. Flanders' FOOD -klusteri toimii innovaatioalustana, joka yhdistää yritykset, tutkimuslaitokset ja valtion viranomaiset. Tavoitteena on edistää uusien innovaatioiden syntymistä elintarvikealalle saattamalla yhteen eri alojen toimijoita ja tukemalla heitä erilaisissa

tuotekehitysprojekteissa auttamalla mm. sopivien kumppaneiden löytämisessä. Muuttuva maailma tarjoaa uudenlaisia yhteistyön mahdollisuuksia ja tilaa uusille innovaatioille. Projekteja on useiden eri ohjelmien ja teemojen alla ja niihin voi tutustua tarkemmin osoitteessa <https://www.flandersfood.com/en>.

Lisäksi Flanders' FOOD neuvoo yrityksiä ja järjestää erilaisia työpajoja ja matchmaking-tilaisuuksia sekä toimii aktiivisena jäsenenä erilaisissa verkostoissa. Organisaatio toimii aktiivisesti Bio Based Industry Consortium (BBI)-, Food Drink Europe Association- ja EIT Food -verkostoissa sekä erilaisissa EU-hankkeissa (BBI, Horizon Euro, peCOSME ja Interreg). Flanders' FOOD koordinoi Smart Sensors 4 Agrifood -S3-kumppanuutta sekä on toinen Nutritional Ingredients (nykyään Ingredients for a Circular Economy) -S3-kumppanuuden koordinaattoreista. Flanders' FOODin tulevaisuuden tavoitteena on luoda uusi S3-kumppanuus, "Food Packaging of the Future".

Flanders' FOOD perustettiin vuonna 2005 paikallisen elintarviketeollisuuden liiton Fevia Vlaanderen toimesta yhdessä 20 jäsenyrityksen kanssa. Taustalla oli ajatus, että uudet innovaatiot vaativat yritysten ja tutkimuksen välistä yhteistyötä. Alussa 80 % toiminnasta rahoitettiin valtion tukemana ja 20 % jäsenyritysten jäsenmaksuilla. Tällöin toiminta oli yleishyödyllisempää. Vuonna 2016 tehdyn päätöksen myötä toimintaa laajennettiin viemään yhä enemmän yritysälähtöisemmäksi ja toiminnan haluttiin vastaavan entistä paremmin yritysten tarpeisiin ja toiveisiin. Mukaan tulivat yritys kohtaisten projektien koordinoiminen (mukana 1–3 yritystä/projekti). Tänä päivänä jäsenyrityksiä on jo yli 300 ja rahoituksesta 50 % tulee yritysten jäsenmaksuista. Loput 50 % tulee valtiolta, joka näkee innovaatioiden hyödyttävän paikallisten yritysten kilpailukykyä ja alueen työllisyyttä sekä edistävän vientiä. Flanders' FOOD onkin yksi hallituksen kärkihjelmista. Uusia innovaatioprojekteja rahoitetaan joka vuosi kahdeksalla miljoonalla eurolla Flanders' FOODin koordinoimana. Ideat projekteihin tulevat yrityksiltä.

LandFrauen Baden-Württemberg:

Oulun Maa- ja kotitalousnaiset ovat tehneet pitkään yhteistyötä Saksan Baden-Württembergin alueen paikallisten maaseutunaisten järjestön kanssa. Koronatilanteen takia yhteydenpito oli vähentynyt, mutta hankkeen mahdollistaman yhteistyömatkan avulla saimme kehitettyä edelleen Suomi-Saksa-yhteistyötämme. Maa- ja kotitalousnaisten kaltainen "sisarjärjestö" toimii omalla alueellaan hieman eri tavoin kuin meillä Suomessa, mutta keskustelujen kautta löysimme yhtymäpintoja. Yhteistyön jatkumisesta sovittiin yhteistyömatkan aikana, mutta mahdolliset yhteistyömuodot tulevat tarkentumaan myöhemmin; esimerkiksi tiedonvaihtomatkat molempien maakuntien naisryhmille olivat yksi keskustelussa esiin nousseista yhteistyön muodoista.

LandFrauen on Saksan suurin maaseudun naisten ja heidän perheidensä järjestö, jonka tavoitteena on parantaa maaseutualueiden elämänlaatua, työoloja ja sosiaalista osallistumista. Järjestö edustaa sekä kaikkien naisten poliittisia etuja maaseudulla että maanviljelijän ammattia. Yhdistyksellä on 400 piiriyhdistystä, 12 000 paikallisyhdistystä ja 22 valtionyhdistystä, jotka muodostavat vahvan verkoston.

Muita kv-verkostoja, joihin hankkeessa muun muassa tutustuttiin:

- [ENRD – European Network for Rural Development](#)
 - o ENRD eli Euroopan maaseutuverkosto kokoaa yhteen jäsenmaiden maaseutuverkostoja. Eurooppalaisen maaseutuverkoston tavoitteena on välittää tietoa siitä, miten maaseudun kehittämisen toimintatavat, ohjelmat, hankkeet ja muut toimet käytännössä toimivat.
- [EUFRA – European Forum for Agricultural and Rural Advisory Services](#)
 - o EUFRA on Euroopan laajuinen, Latviaan rekisteröity neuvontaorganisaatioiden muodostama verkosto, jonka jäsen ProAgria on. ProAgria Keskusten liitto saimme lisätietoa verkostosta ja pystyimme hyödyntämään verkostoa hankkeen aikana kansainvälistymistoimijiemme lisäämisessä.

Mikä on EUFRAS?

❖ Euroopan laajuinen Latviaan rekisteröity neuvontaorganisaatioiden muodostama verkosto, jonka päätehtävinä on:

- Tarjota maatalouden parissa toimiville neuvonta- ja asiantuntijaorganisaatioille yhteinen foorumi verkostoitumiselle ja yhteistyölle
- Erilaisten verkkotapahtumien kautta
- Kaksi kertaa vuodessa järjestettävät seminaarit (maaliskuussa ja kesäkuussa), joissa ajankohtaisia teema-aiheita maatalouden sekä neuvonnan tulevaisuudesta. Lisäksi usein komission puheenvuoro tulevista uudistuksista kuten CAP27 -valmistelusta
- Toimia neuvonta-alan äänitorvena Euroopan Komission suuntaan, ottaa kantaa direktiivien valmisteluun sekä edustaa neuvontaorganisaatioita erilaisissa tapahtumissa ym.
- Kanavoida ja tukea jäsenorganisaatioita Euroopan Komission rahoitushauissa kuten Horizon Europe

Perustettu:

2013

Jäsenorganisaatioita:

59

Jäseniä:

29 maasta

2

Kuvio 3. ProAgria Keskusten Liiton esittelyä EUFRAS-verkostosta

- Euroregion ry
 - o ProAgria Oulu ja Oulun Maa- ja kotitalousnaiset ovat pitkään toimineet yhteistyössä Euroregionin kanssa, mutta tämä hanke mahdollisti kyseisen verkoston toiminnan hyödyntämisen aiempaa aktiivisemmin ja yhteistyön syventämisen Saksan Landfrauen-järjestön kanssa. Verkosto tuli tutuksi myös useammalle ProAgria Oulun/Oulun Maa- ja kotitalousnaisten toimihenkilölle. Euroregion edistää Pohjois-Suomen kansainvälistymistä ja kohteena on etenkin Baden-Württembergin osavaltio Saksassa.
- [EEN – Enterprise Europe Network](#)
 - o Hankkeen aikana tutustuimme EEN-verkoston toimintaan sekä yhteistyöpalavereissa että verkoston toimijoiden tarjoaman avun kautta kv-verkostoihin liittyvissä kysymyksissä. EEN-verkosto tarjoaa pk-yrityksille asiantuntemusta ja kansainvälistymispalveluja yli 60 maassa. Verkoston palvelutarjoama sisältää EU-asioihin liittyvää neuvontaa kansainvälisen teknologiansiirron tukemiseen. Toiminta on Euroopan komission osarahoittamaa (COSME-ohjelma).
- [Digital Innovation Hubs: Rural Industry DIH](#)
 - o Centria-ammattikorkeakoulun, Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutin ja Kokkolan yliopistokeskuksen vetämä Rural Industry Hub oli yhtenä hankkeen tutustumiskohteena. Rural Industry DIH keskittyy harvaan asuttuihin alueisiin ja maakunnallisten keskusten ympärillä oleviin seutuihin.
 - o Digitaalinen innovaatiokeskittymä DIH (Digital Innovation Hub) on Euroopan komission kehittämä ja koordinoima työkalu digitaalisten ratkaisujen vauhdittamiseen eurooppalaisissa yrityksissä. DIH on lähtökohtaisesti alueellisesti orientoitunut ja valokeilassa ovat ennen kaikkea mikro- ja pk-yritykset. DIH-filosofian taustalla on EU-komission huoli siitä, että eurooppalainen tutkimusrahoitus ei kanna riittävässä määrin hedelmää yrityselämässä. Uudet digitaaliset ratkaisut jäävät harvojen aktiivisten toimijoiden käyttöön, vaikka samaan aikaan eurooppalainen tki-toiminta on maailman huippua.
 - o Innovaatiokeskittymien perimmäisenä tavoitteena on tukea EU-alueen yritysten digitaalista tuottavuusloikkaa ja sitä kautta yleistä hyvinvointia. Työ tapahtuu paikallisella tasolla

yrittäjien lähitoimintaympäristössä, jonka vuoksi DIH-verkostot on lähtökohtaisesti hajautettu ja räätälöity kunkin alueen erityistarpeiden mukaan. Tarkoituksena on madaltaa kynnystä uusien digitaalisten ratkaisujen hyödyntämiseen sekä tarjota uusia palveluja uusien ratkaisujen tuotekehitykseen/testaukseen ja yritystoiminnan kehittämiseen digitalisoituvassa toimintaympäristössä.

- [Viexpo](#) / [NordicHub](#)
 - o Osallistuimme hankkeen puitteissa Viexpon Nordic Hub -webinaariin ja pyysimme heitä puhumaan yhteen KV-keskiviikkotilaisuuksistamme. Tiedonvälitystä tehtiin puolin ja toisin koko hankkeen ajan.
 - o Viexpo on itsenäinen, voittoa tavoittelematon osuuskunta, jonka perustoimintaa on auttaa pk-yritykset maailmalle koosta ja toimialasta riippumatta. Viexpo neuvoo kaikkien toimialojen yrityksiä vientiin ja kansainvälistymiseen liittyvissä kysymyksissä.
 - o NordicHub toimii pohjoismaisten yritysten, klustereiden ja verkostojen välillä ja auttaa yrityksiä kasvamaan pohjoismaisille markkinoille. NordicHub on osa maakuntien Team Finland -verkostoa ja Pohjanmaan ELY:n kansainvälistymisyksikköä. Lisäksi NordicHub tekee yhteistyötä kaikkien niiden toimijoiden kanssa, jotka pyrkivät samoihin tavoitteisiin pk-yritysten toiminnan vahvistamiseksi.
- Valtakunnallisen [Ruokasektorin koordinaatiohankkeen](#) vienti ja kansainvälisyysverkosto
 - o Valtakunnallisen Ruokasektorin koordinaatiohankkeen ([Aitojamakuja.fi-verkoston](#)) vienti- ja kansainvälisyysverkoston Teams-tapaamiset mahdollistuivat tämän hankkeen tarjoamien resurssien myötä. Verkoston tapaamiset tarjosivat hyvän alustan verkostoitumiselle ja kysymysten esittämiseksi. Aiheena oli usein vienti, suomalaisten yritysten kansainvälistyminen ja kansainvälisen kauppa sekä eri verkostojen tuomat mahdollisuudet. Verkosto tarjosi myös hyvän paikan tiedonhauille ja uusien kontaktien löytämiselle. Oulun Maa- ja kotitalousnaiset jatkavat tässä verkostossa myös hankkeen päättymisen jälkeen.

Alueellisen yhteistyön kehittäminen kv-näkökulmasta:

Hankkeessa benchmarkattiin ja keskusteltiin alueellisesta yhteistyöstä mm. kv-hankkeiden toteuttamisessa ja muussa kv-toiminnassa sekä yrittäjille suunnatussa viestinnässä:

- [Nivala-Haapajärven seutu NIHAK ry](#) → Yhteistyötä jatkettiin mm. kansainvälisen vaikuttajamarkkinoinnin pilotoinnilla (Avaimet yrittäjyyteen- ja Think Big -hankkeet).
- [Haapavesi-Siikalatvan seutukunta](#) → Yhteistyö Fresh and Local Food -hankkeen kanssa; osallistuminen hankkeen kv-webinaareihin ja mahdollisuus yhteistyömatkaan. Saimme uusia kontakteja hollantilaisista ja saksalaisista partnereista, mutta aikataulusyistä yhteistyötä ei ollut mahdollista kehittää pidemmälle hankkeen aikana.
- [Raahen seudun kehitys](#) → Yhteistyötä jatkettiin Kansainvälinen hankeyhteistyö Pohjois-Pohjanmaan eteläisellä alueella -hankkeen (AKKE, 2021–2022) kanssa.
- [Oulun yliopiston Kerttu Saalasti Instituutti](#) → Yhteistyö jatkuu Interreg Aurora -hankekonsortion valmistelutyön puitteissa.
- [EEN-verkoston](#) Oulun yksikkö → Tutustuimme tarkemmin EEN-verkoston tuomiin mahdollisuuksiin ja saimme tietoa heidän palveluistaan maakuntamme toimijoille. EEN-verkostosta ja sen toiminnasta tultiin kertomaan yhteen KV-keskiviikkotilaisuuksistamme.
- [Centria-ammattikorkeakoulu](#) → Keskustelimme yhteistyömahdollisuuksista kansallisissa ja kansainvälisissä hankekokonaisuuksissa.
- [ProAgria Keskusten Liitto](#) → Hankkeen aikana järjestimme yhteistyössä ProAgria Keskusten liiton kanssa maakunnallisten keskusten kansainvälistymiseen liittyvän yhteistyön aktivointitilaisuuden sekä osallistuimme myöhempiin ProAgria Keskusten Liiton vetämiin tilaisuuksiin/työpajoihin. Tilaisuudet toivat omaan organisaatioomme hyviä käytäntöjä muista maakunnista mm. hanketoiminnan kansainvälistymisen lisäämiseksi.

- [Zuidwest Twente Leader Action Group](#), Alankomaat → Tutustuimme Leader-ryhmän toimijoihin Haapavesi-Siikalatva seutukunnan Fresh and Local Food -hankkeen kautta. Tavoitteenamme oli järjestää yhteistyössä ko. Leader-ryhmän kanssa lähiruuan vaihtoehtoisin jakelukanaviin liittyvä tilaisuus keväällä 2022, mutta aikatauluhaasteista johtuen tilaisuus jouduttiin siirtämään syksylle 2022.

Hankkeessa osallistuttiin erilaisiin tiedonhankintatilaisuuksiin:

- 6.5.2021 Polkuja pohjoismaisiin ja eurooppalaisiin verkostoihin – NordicHub alustana klustereiden väliselle yhteistyölle ja kansainvälistymiselle
- 6.5.2021 Teknologiasta potkua elintarvikealan yrityksiin -virtuaalitapahtuma (puheenvuoro: S3P on Traceability & Big Data Thematic Partnership – opportunities for companies and regions)
- 26.5.2021 Purest and safest food in the world! – Sustainable food production in East and North Finland → BERRY+ -kumppanuus
- 27.5.2021 Valtakunnallisen Ruokaverkoston kansainvälisyys ja vienti -verkostoteams
- 30.8.2021 Itä- ja Pohjois-Suomen EU-toimiston infowebinaari: Rahoitusoppaan julkistus ja yleiskatsaus rahoitusohjelmiin
- 13.9.2021 Infowebinaari aikuiskoulutukselle: Erasmus+ lyhytkestoiset liikkuvuushankkeet (KA122-ADU) hankehaku
- 23.9.2021 Interreg Europe -ohjelman infowebinaari (Uusien EU:n rahoitusohjelmien mahdollisuudet Itä- ja Pohjois-Suomessa (ELMO-webinaari)
- 6.10.2021 Valtakunnallisen Ruokaverkoston kansainvälisyys ja vienti -verkostoteams
- 2.11.2021 EU:n markkinaehtoisin rahoitusvälineisiin sekä InvestEU-ohjelmaan liittyvä infowebinaari (Uusien EU:n rahoitusohjelmien mahdollisuudet Itä- ja Pohjois-Suomessa/ELMO-webinaari)
- 8.12.2021 Using regional identity in marketing, Fresh and Local Food -hankkeen webinaari
- 14.12.2021 Interreg-rahoitusinfo
- 18.1.2022 Interreg-ohjelmien 2021–2027 kansallinen käynnistämistilaisuus -webinaari
- 27.1.2022 Viexpo Virtual Export Event – verkkokaupan trendit/kv-näkökulmat (online)
- 3.2.2022 EU-rahoitusinfo yrityksille (online)
- 16.3.2022 H2020: Webinar on the rules for personnel costs
- 24.3.2022 Interreg Aurora 2021–2027 kick-off tilaisuus
- 30.3.2022 Vienti- ja kansainvälisyys -ruokaverkoston tapaaminen
- 29.4.2022 AURORA Agrifood project: Launch Event

Tiedonhankintamatka Saksaan:

Toukokuussa 2022 osallistuimme Baden-Württembergin alueelle suuntautuvalla tiedonhankinta- ja benchmarkkausmatkalle. Aluehallintoviraston tiedote 10.5.2022:

”Ylijohtaja Terttu Savolaisen delegaatio vieraili Baden-Württembergissa 2.-6.5.2022. Savolaisen johtamalla delegaatiolla oli tapaamisia ylimmän poliittisen johdon kanssa. Delegaatioon kuului kaikkiaan 25 henkilöä, jossa oli mukana laajasti niin tieteen, liike-elämän, aluehallintoviranomaisten kuin luontoalan ja matkailun asiantuntijoita. Yhteistyö jatkuu tulevana vuosina monilla osa-alueilla. Ohjelmassa oli teematapaamisia, yhteistyöneuvotteluja alueiden elinkeinojen sekä kansallispuistojen välillä, sekä tapaamisia ylimmän poliittisen johdon kanssa. Puurakentamisen ja kansallispuistojen välisen yhteistyön asiantuntijaryhmille oli lisäksi omat erillisohjelmansa.”

Oulun Maa- ja kotitalousnaisten/ProAgria Oulusta matkalle osallistui kaksi henkilöä, ruoka-asiantuntija Kaisa Myllykangas Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hankkeen projektipäällikkönä sekä toiminnanjohtaja Heini Iinatti Oulun Maa- ja kotitalousnaisten piirikeskuksen edustajana. Matka toi organisaatiollemme uusia kontakteja sekä omalta alueeltamme että Saksasta.

Yhteistyötä tullaan jatkamaan eri muodoissa ja sille tullaan etsimään erilaisia, uusia rahoitusmahdollisuuksia.

Tarkempi matkaohjelma löytyy matkaraportista, joka on julkaistu hankkeen kotisivuilla:
https://www.proagriaoulu.fi/files/maa- ja_kotitalousnaiset/matkaraportti_saksa_2.-5.5.2022.pdf

3.1.2. TP 2: Selvitetään keskeiset ruokaketjun kehittämiseen suunnatut rahoituskanavat ja mahdolliset kumppanuudet

Toimenpiteet 1.4.2021-31.5.2022:

Ruokaketjun kehittämiseen sopivia rahoituskanavia, joihin erityisesti perehdyttiin:

Interreg Aurora:

Hankkeessa tutustuttiin uuteen Interreg Aurora -ohjelmaan ja kartoitettiin yhteistyömahdollisuuksia rahoituskanavan puitteissa. Hankkeen puitteissa etsittiin tietoa rahoitusohjelmasta ja sen ehdoista. Lisäksi kartoitettiin hankepartnereita ja käynnistettiin yhteistyökeskustelut potentiaalisten partnereiden kanssa. Yhteistyökeskustelut aloitettiin Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbottenin kanssa yhteistyöteemojen pohdinnalla. Yhteinen kehittämisaihe löytyi ilmastoviisaan ruoan ympäriltä, johon liittyen aloitettiin hankekonsortion rakentaminen. Interreg Aurora -ohjelman ensimmäinen rahoitushaku sulkeutui hankeajan päättymisen jälkeen 31.8.2022 ja ko. hakuun jätettiin Suomi-Ruotsi-konsortion valmisteleva hakemus, "ClimateFood: Climate-Smart Food via Cross-Border Cooperation – With Businesses, for the Businesses!", jossa ProAgria Oulu/Oulun Maa- ja kotitalousnaiset ovat päätoteuttajan (Lead Partner) roolissa.

Horizon Europe:

Tavoitteena oli löytää uusia Horizon-kumppanuuksia. Hankkeen resursseilla pystyimme osallistumaan erilaisiin Horizon Europe -rahoitusohjelmasta kertoviin infotilaisuuksiin ja saimme kartutettua osaamistamme rahoituskanavasta. Pääsimme organisaationa mukaan kv-konsortioon, jossa haettiin Horizon Europe -ohjelman (Food, Bioeconomy, Natural Resources, Agriculture and Environment) rahoitusta maaseudun ja maanviljelyn naisryrittäjyyden kehittämiseen (Boosting the Women-led Innovation Scene in European Farming and Rural Economies). Pystyimme myös auttamaan hankekonsortiota löytämään uusia kumppanuuksia Euroopasta mm. EUFRAS-verkoston avulla. Hanke sai lopullisessa pisteytyksessä 14,5/15 pistettä, mutta ei saanut rahoitusta.

Erasmus+:

Perehdyimme rahoituskanavaan muuan muassa osallistumalla infowebinaariin, benchmarkkaamalla ProAgria Itä-Suomea ja ProAgria Keskusten liittoa, jotka toteuttavat Erasmus+ -hankekokonaisuuksia kv-toimintansa lisäämiseksi, sekä liittymällä hankerahoituksen tiedostuslistoille, jotta saamme ajantasaista tietoa rahoituskanavasta myös jatkossa. Mahdollisuuksia meille ja välillisesti alueen yrityksille voisi löytyä muun muassa lyhyiden vaihtojen ja työvaihtojen kautta, jotka edelleen mahdollistaisivat uusien kv-kumppanien hakemisen ja löytämisen (KA1: Oppimiseen liittyvä liikkuvuus).

Hankkeen toteutusaikana emme aikataulusyistä pystyneet hyödyntämään kyseistä rahoituskanavaa enempää, mutta hankkeen päätyttyä osallistuimme osatoteuttajan roolissa 23 organisaation muodostamaan kansainväliseen hankekonsortioon, joka jätti hakemuksen, "EVECSA – European Vocational Excellence for Climate Smart Agriculture", 7.9.2022 sulkeutuneeseen rahoitushakuun (KA2:

Yhteistyöhankkeet; [Partnership for Excellence - Centres of Vocational Excellence \(ERASMUS-EDU-2022-PEX-COVE\)](#).

3.1.3. TP 3: Kiinnitytään keskeisiin verkostoihin ja kumppanuuksiin

Toimenpiteet 1.4.2021-31.5.2022:

Aktiivisena osapuolena toimiminen eri verkostoissa:

Hanke osallistui aktiivisesti verkostojen kehittämiseen ja tiedon jakamiseen erilaisista kv- ja verkostomahdollisuuksista.

Arctic Food Lab -verkoston kehittäminen:

Hanke osallistui alueellisen ruokaverkoston luomiseen, johon liittyen järjestettiin useita yhteistyökeskusteluja. Hankkeen aikana Oulun Maa- ja kotitalousnaiset perustivat kaikille verkoston jäsenille yhteisen Teams-ryhmän ”Pohjois-Pohjanmaan ruokaverkosto/Arctic Food Lab”. Yhteistyö jatkui AFL-verkostopalaverien muodossa, joissa suunniteltiin yhteisiä kehityspolkuja.

Mukana verkostossa olivat hankkeen päättyessä:

- 4H (Oulu)
- Centria-ammattikorkeakoulu
- Haapaveden-Siikalatvan seudun kuntayhtymä
- Kanves – Kansainvälinen ja verkostoitunut Pohjois-Pohjanmaa -hanke/Pohjois-Pohjanmaan liitto
- Luonnonvarakeskus (Luke)
- Oulun ammattikorkeakoulu
- Oulun kulttuurisäätiö/Oulu2026-kulttuuripääkaupunkikokonaisuus
- Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus
- ProAgria Oulu/Oulun Maa- ja kotitalousnaiset
- Suomen metsäkeskus (Oulu)
- Tyrnävän kunta ja Tyrnävän kehitys Oy
- Yrttiaitta Saarento

Arctic Food Lab -verkostotoiminta jatkui hankkeen päättymisen jälkeen Pohjois-Pohjanmaan ruokakulttuurin ja matkailun kehittäminen osana Euroopan kulttuuripääkaupunkivalmistelua -hankkeen kautta. Toiminta luo uusia yhteistyömahdollisuuksia alueellemme ja rakentaa kehittäjien välistä luottamusta lisäten tiedonvaihtoa.

Kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen:

Koronatilanne heikensi hankehenkilöstön mahdollisuuksia kansainvälisten verkostojen rakentamiseen. Hankkeelle varatut ostopalveluresurssit hyödynnettiin hankkimalla kansainvälistymisvalmiuksien nostamiseen liittyviä konsultointipalveluja. Konsultointiprosessista laadittiin alla oleva blogikirjoitus, ”Kansainvälisen verkosto- ja hanketoiminnan kehittäminen on koko organisaation yhteinen prosessi”, joka julkaistiin sekä [ProAgria Oulun/Oulun Maa- ja kotitalousnaisten omilla kotisivuilla](#) että [Maa- ja kotitalousnaisten yhteisillä valtakunnallisilla sivuilla](#).

Kansainvälisen verkosto- ja hanketoiminnan kehittäminen on koko organisaation yhteinen prosessi

Kansainvälinen verkosto- ja hanketoiminta on monipuolinen resurssipankki, jonka organisaatiokohtainen rakentaminen edellyttää aktiivista, systemaattista ja pitkäjänteistä työtä. Työhön tarvitaan mukaan paitsi sisällölliset asiantuntijat myös visualisoitavaa tietoa tuottavat hanke- ja taloushallinnon asiantuntijat sekä viestinnän osaajat. Panostukset voivat tuoda mukanaan esimerkiksi arvokkaita uusia näkökulmia, uutta tietoa ja osaamista sekä rahoitusta asiakkaiden ja muiden kohderyhmien toiminnan kehittämiseen.

Pohjois-Pohjanmaan liitto rahoitti Alueiden kestävä kasvun ja elinvoiman tukemisen (AKKE) määrärahasta ProAgria Oulun ja Oulun Maa- ja kotitalousnaisten 1.4.2021-31.5.2022 toteuttamaa [Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen](#) -hanketta, jonka tavoitteena oli nimensä mukaisesti edistää maakunnan elintarvike- ja ruoka-alan toimijoiden kansainvälistymisvalmiuksia.

Tietoa ja hyviä käytäntöjä haettiin muista maakunnista ja maista, ja niitä jaettiin esimerkiksi neljässä keväällä 2022 järjestetyssä Kv-keskiviikko-tilaisuudessa, joiden teemoina olivat mm. ruokatrendit nyt ja tulevaisuudessa, kansainvälistyminen etäyhteyksin, ulkoistetut vientipalvelut, ruokaklustereiden ja -verkostojen tarjoamat mahdollisuudet yrityksille sekä erilaiset kansainväliset tki-verkostot, kuten [ERIAFF](#) (*European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry*), [EEN](#) (*Enterprise Europe Network*) ja EU:n älykkään erikoistumisen strategian [Agri-Food](#)-alustan teemaverkostot.

Lisäksi seurattiin uuden ohjelmakauden kv-rahoitusohjelmien valmistelua, osallistuttiin kv-verkostojen toimintaan sekä käytiin keskustelua nykyisten ja potentiaalisten uusien kv-yhteistyökumppaneiden kanssa.

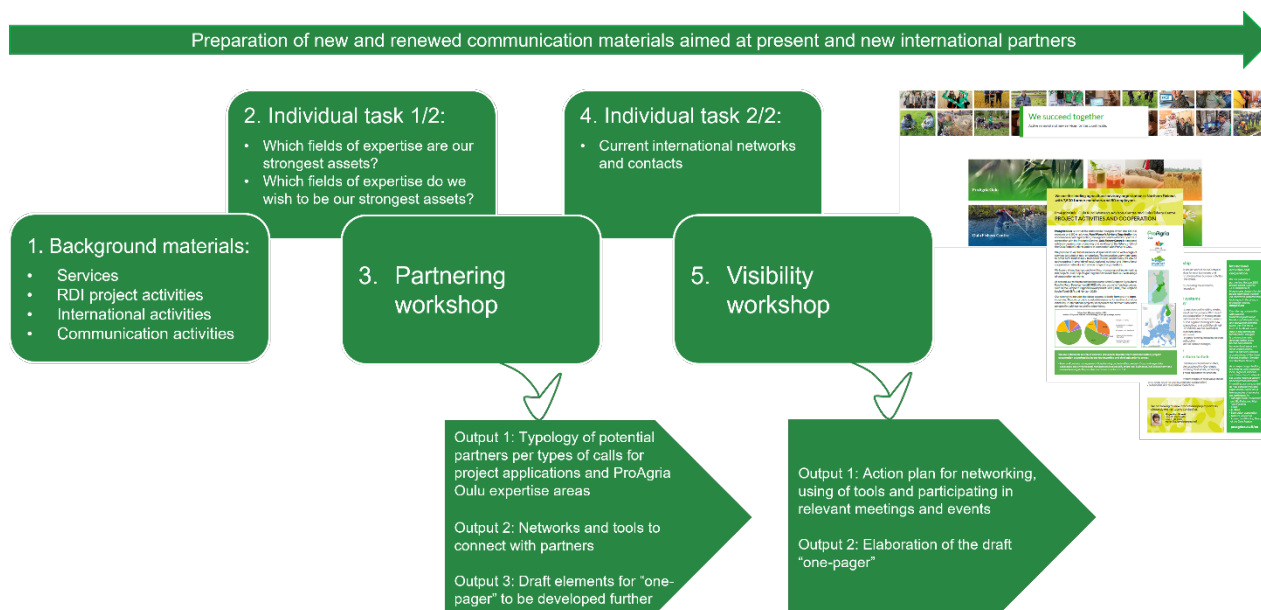
Nykytilanteen kartoituksesta kohti systemaattista ja pitkäjänteistä kehittämis- ja viestintätyötä

ProAgria Oululle, Oulun Maa- ja kotitalousnaishille ja Oulun Kalatalouskeskukselle Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hanke tarjosi lähtölaukauksen kansainvälisen verkosto- ja hanketoiminnan systemaattiselle ja pitkäjänteiselle kehittämiselle. Työn tueksi kilpailutettiin kv-hanketoimintaan liittyviä konsulttipalveluja tarjoava toimija, joka fasilitoi prosessia. Tarjouskilpailussa oli mukana kolme kotimaista ja kolme ulkomaista toimijaa, joista kaikilta kotimaisilta ja kahdelta ulkomaiselta toimijalta saatiin tarjoukset erisältöisille ja -laajuisille sekä erilaisin menetelmin toteutettaville konsulttipalveluille. Jo pelkästään tarjousten läpikäyminen tarjosi runsaasti uusia ajatuksia ja ideoita kv-toiminnan kehittämiseen!

Vertailupisteytyksen pohjalta palveluntuottajaksi valikoitui Spinverse Oy, jonka Senior Consultant Jyrki Salmi ja Senior Project Manager Antero Vesterinen toteuttivat palvelun.

Kehittämisen prosessi (Kuvio 1.) käynnistyi nykytilanteen kartoittamisella: Mitä palveluja ProAgria tarjoaa? Millainen on ProAgrian yhteinen hankestrategia, hanketoiminnan tavoitekuva 2025 ja kehittämisen strategiset painopisteet? Millainen on ProAgrian valtakunnallinen hankesalkku ja miten sitä johdetaan? Millainen on ProAgria Oulun hankesalkku ja miten sitä johdetaan? Millainen on ProAgria Oulun hanketoiminnan nykyinen volyymi ja toimintakapasiteetti? Millaista on ProAgria Oulun nykyinen kv-verkosto- ja kv-hanketoiminta? Miten toiminnasta viestitään? Nykytilanteen kartoittamisesta edettiin sisäisen työryhmän kokoamiseen. ProAgria Oulun johtoryhmä nimesi työryhmään edustusta eri palvelujen asiantuntijoista, hankkeiden sisällöllisistä ja hallinnollisista asiantuntijoista sekä viestinnän asiantuntijoista, joiden lisäksi mukana oli johtoryhmän jäseniä.

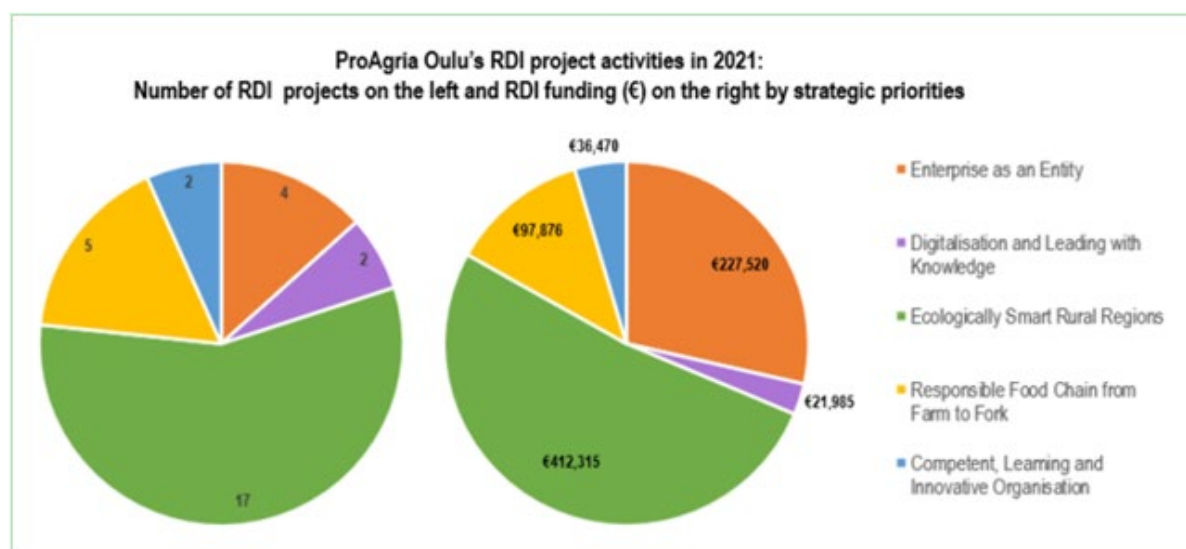
Tavoitteena oli varmistaa, että kaikki näkökulmat tulevat huomioiduiksi ja kehittämistyön tulokset ovat mahdollisimman helposti integroitavissa osaksi organisaation toimintaa.

Kuvio 1. ProAgria Oulun kansainvälisen verkosto- ja hanketoiminnan kehittämisprosessi.

Työryhmän ensimmäisenä tehtävänä oli määrittellä, millä osa-alueilla ProAgria Oulu on vahva osaaja ja toimija, ja toisaalta millä osa-alueilla ProAgria Oulu haluaa olla vahva osaaja ja toimija nyt ja tulevaisuudessa. Ennakkotehtävän tuloksia työstettiin yhteisessä *Partnering workshop* -etätilaisuudessa, jossa täsmennettiin osaamisaluekohtaisia henkilöstökapasiteettia sekä tunnistettiin osaamisaluekohtaisesti potentiaalisia kv-rahoituskanavia ja -yhteistyökumppaneita.

Lisäksi keskusteltiin erilaisista kv-verkostoista, palveluista ja työkaluista (mm. tietokannat), jotka mahdollistavat verkostoitumisen uusien kv-yhteistyökumppaneiden kanssa. Lopuksi luonnosteltiin nykyisille ja potentiaalisille uusille kv-yhteistyökumppaneille suunnattua esitettä ("one-pager") (Kuvio 2.).

Kuvio 2. Yksi ProAgria Oulun kansainvälistä verkosto- ja hanketoimintaa esittelevän "one-pagerin" elementeistä on hanketoiminnan nykyistä volyymiä painopisteittäin kuvaava kaavio. ProAgrian valtakunnalliset strategiset painopisteet ovat (1) Yrityskokonaisuus, (2) Digitalisaatio ja tiedolla johtaminen, (3) Ympäristöviisas maaseutu, (4) Vastuullinen ruokaketju pelloilta pöytään sekä (5) Osaava, oppiva ja innovatiivinen organisaatio.

Ensimmäisen työpajan jälkeen työryhmän jäsenet kokosivat yhteen listaa kv-verkostoista ja -toimijoista, joiden kanssa he tekevät tai ovat aiemmin tehneet yhteistyötä, sekä tulevista kv-tapaamisista ja -tapahtumista, joihin he osallistuvat ProAgria Oulun edustajina. Tämän jälkeen kokoonnuttiiin toiseen yhteiseen etätilaisuuteen, *Visibility workshopiin*, jossa laadittiin toimintasuunnitelmaa ProAgria Oulun kv-toiminnan näkyvyyden kehittämiseen sekä siihen liittyviin tapaamis- ja tapahtumaosallistumisiin ja viestintään. Työn tuloksia hyödynnettiin ja hyödynnetään edelleen mm. ProAgria Oulun [kotisivujen](#)

[englanninkielisen version](#) sekä [kansainvälisen verkosto- ja hanketoiminnan "one-pagerin"](#) valmistelussa ja päivittämisessä.

Valtakunnallinen organisaatioverkosto kehittämis- ja viestintätöön vahvuutena

Kansainvälinen verkosto- ja hanketoiminta on olennaisessa roolissa koko ProAgria-verkostossa, johon kuuluu valtakunnallinen ProAgria Keskusten Liitto sekä yhdeksän alueellista ProAgria-keskusta. Keskusten Liitto on jo pitkään panostanut kansainväliseen verkostotyöhön ja osallistunut eri rooleissa useisiin eri kv-hankkeisiin. Tällä hetkellä tavoitteena on vahvistaa edelleen kansainvälisen verkosto- ja hanketoiminnan roolia sekä työskennellä systemaattisesti sen eteen, että kv-hankkeet muodostavat jatkossa yhä kiinteämmän osan hankesalkkua ja tki-toiminnan rahoitusta. Yksi osa tätä työtä on kansainvälisille tahoille suunnattu viestintä, johon liittyen toteutettiin [valtakunnallisten kotisivujen englanninkielisen version](#) uudistus keväällä 2022.

Tammikuussa 2022 Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hanke järjesti yhteistyössä ProAgria Keskusten Liiton kanssa valtakunnallisen yhteistyötilaisuuden kaikille ProAgria-verkoston kv-hanketoimijoille. Tilaisuus käynnisti ProAgria Keskusten Liiton [hankepääällikkö Annika Harlion](#) ja [tietohallinto- ja kansainvälisten asioiden johtaja Jussi Juholan](#) vetämän valtakunnallisen yhteistyön, jonka tavoitteena on kv-toimijoiden sisäisen verkostoitumisen vahvistaminen ja yhteistyö tiedon, kokemusten ja kontaktien jakamiseksi ja lisäämiseksi. Kevään 2022 aikana järjestettiin vielä kaksi yhteistyötilaisuutta, joissa mm. tiedotettiin ja keskusteltiin ajankohtaisista kv-asioista sekä ideoitiin tulevaa kv-toimintaa ja siihen liittyvää yhteistyötä ja viestintää.

ProAgria-verkoston valtakunnalliset teemaryhmät muodostavat toisen tärkeän yhteistyöalustan, joka mahdollistaa myös kansainvälisen toiminnan kehittämisen. Teemaryhmätoiminnan keskeisimpänä tavoitteena on hankkeiden laajemman vaikuttavuuden varmistaminen tavoitteellista yhteistyötä kehittämällä. Strategisten painopisteiden (Kuvio 2.) mukaista tki-toimintaa kehittävät teemaryhmät suunnittelevat systemaattisesti ja pitkäjänteisesti omaan teemaansa liittyvää hankevalmistelua ja -toimintaa sekä varmistavat, että hankkeiden tuotokset ja tulokset jalkautuvat jatkokehitykseen tai suoraan kentälle. Kansainväliset verkostot ja hankerahoitus tuovat teemakohtaiseen tki-toimintaan arvokkaita uusia näkökulmia ja resursseja.

Paikallinen, alueellinen ja alueidenvälinen työ ponnistuslautana

Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hankkeen aikana todettiin yhä uudelleen, miten tärkeää kansainvälistymisen kehittämisessä on panostaa myös paikalliseen, alueelliseen ja alueidenväliseen verkostoitumiseen, yhteistyöhön sekä tiedon ja hyvien käytäntöjen jakamiseen. Monissa kansainvälisissä verkostoissa, kuten ERIAFF:ssa ja EU:n näykyään erikoistumisen strategian Agri-Food-alustan teemaverkostoissa, jäseninä ovat nimenomaan alueet maakuntaliittojen johdolla. Onkin tärkeää tietää, missä verkostoissa oma alue on mukana ja kuka koordinoi minkäkin verkoston toimintaa omalla alueella. Yhteyshenkilöillä on ajantasainen tieto verkostojen toiminnasta ja tapaamisista sekä työn alla olevista kehittämisaihioista.

Lisäksi monilla paikallisilla, alueellisilla ja alueidenvälisillä verkostoilla, kuten 32 Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Etelä-Lapin kunnan alueella toimivalla [Arctic Food Labilla](#), on omaa kansainvälisyyttä tukevaa ja edistävää toimintaa ja kontakteja, joita saavat hyödyntää kaikki verkostossa mukana olevat toimijat.

Mitä jäi käteen ja miten tästä eteenpäin?

ProAgria Oululle kansainvälisyyden kehittämiseen liittyvä prosessi vahvisti teemaan liittyvää keskustelua organisaation sisällä, lisäsi yhteistyöaktiivisuutta omalla alueella, alueidenvälisesti ja kansainvälisesti, edisti kansainvälisiin hankerahoitus- ja partnerihakuihin liittyvää osaamista sekä konkretisoi organisaation nykyistä osaamista ja toimintakapasiteettia helpommin viestittävään muotoon. Uutta tai uudistettua viestintämateriaalia valmisteltiin ja hyödynnettiin. Hyödyntämisvaiheessa todettiin, että viestintämateriaalin on tärkeää olla helposti muokattavassa muodossa, jotta viestintää voidaan kohdentaa vastaanottajan ja viestintätarkoituksen mukaan.

Kehittämisprosessi pohjautui vahvasti organisaation sisäiseen työpanokseen, vaikka fasilitoijana toimi konsulttitoimisto. Jo ulkopuolisen asiantuntemuksen kilpailutus edellytti nykytilanteeseen liittyvää pohdintaa ja sisäisten tavoitteiden asettamista oman toimintakapasiteetin näkökulmasta. Valmistelevana työnä olisi ollut hyvä luonnostella kansainvälistymisstrategiaa, joka olisi täydentynyt kehittämisprosessin aikana. Tämä jäi nyt tulevaisuuden toimenpiteeksi.

Sisäisen viestinnän kehittäminen todettiin erittäin tärkeäksi toimenpiteeksi, jotta kaikki näkökulmat tulevat huomioiduiksi, kansainvälistymistyöhön sitoudutaan ja toimintaa jatketaan myös prosessin päätyttyä. Ulkopuolinen arviointi ja sparraus taas nostivat esiin uusia näkökulmia: esimerkiksi organisaation vahvuuksia, joista viestiminen on jäänyt vähäiseksi, hyödyntämättömiä mahdollisuuksia, ja tunnistamattomia kehittämistarpeita.

Kokonaisuutena kehittämisprosessi toi uutta intoa ja uusia eväitä sekä tavoitteen edetä kohti systemaattisesti ja pitkäjänteisesti toteutettavaa kansainvälistä verkosto- ja hanketoimintaa. Se muodostaa organisaatiolle ja sen asiakkaille monipuolisen resurssipankin, joka tehostaa ja laajentaa tki-toimintaa ja sen vaikuttavuutta.

Teksti:

Marja-Liisa Järvelä

ProAgria Oulu, Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hanke

Tilaisuuksien järjestäminen yhteistyössä alueen toimijoiden kanssa:

- 23.11.2021 Arctic Food Lab Kick Off -tilaisuus, Oulu ja Teams. Osallistujia 37 hlöä paikan päällä ja 7 hlöä etänä. Tilaisuuden järjestivät yhteistyössä Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hanke/ProAgria Oulu ja Oulun Maa- ja kotitalousnaiset, Kanves – Kansainvälinen ja verkostoitunut Pohjois-Pohjanmaa -hanke/Pohjois-Pohjanmaan liitto, Oulu2026 sekä muut AFL-ruokaverkoston toimijat Pohjois-Pohjanmaalta. Tilaisuuden tarkempi ohjelma: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/arctic-food-lab-ruokaverkoston-kick-off/>.

Kuva 1. Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hankkeen puheenvuoro Arctic Food Lab kick off -tilaisuudessa 23.11.2021 Oulussa. Kansainvälisissä verkostoissa toimimiseen liittyvän puheenvuoron piti ProAgria Oulun projektikoordinaattori Marja-Liisa Järvelä.

- 2.12.2021 Kevyen viennin mahdollisuudet -tilaisuus Teamsin välityksellä. Osallistujia 17 hlöä. Tilaisuuden järjestivät yhteistyössä Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kansainvälistymisvalmiuksien nostaminen -hanke ja Avaimet yrittäjyyteen -hanke/ProAgria Oulu ja Oulun Maa- ja kotitalousnaiset sekä Fresh and Local Food –hanke/Haapavesi-Siikalatvan seutukunta. Tilaisuuden ohjelma: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/kevyen-viennin-mahdollisuudet/>.

Suosikkituotteesi tai -raaka- aineesi Pohjois-Pohjanmaalla

Kuvio 4. Kuvakaappaus Kevyen viennin mahdollisuudet -tilaisuuden Menti-kyselystä: "Suosikkituotteesi tai -raaka-aineesi Pohjois-Pohjanmaalla"

- Hanke järjesti keväällä 2022 neljä KV-keskiviikkotilaisuutta Teamsin välityksellä. Kolmessa tilaisuudessa oli mukana myös muita alueen hankkeita järjestäjätahoina.
 - o 16.3.2022 klo 10.00–11.30 "KV-keskiviikko: Ruokatrendit maailmalla". Osallistujia 28 hlöä. Tilaisuudessa järjestäjinä olivat myös Fresh and Local Food – hanke/Haapavesi-Siikalatvan seutukunta sekä Ruokajälki – Pohjois-Pohjanmaan elintarvikeketjujen jäljitettävyyden ja ruokaturvallisuuden kehittäminen - hanke/Oulun ammattikorkeakoulu ja Pohjois-Pohjanmaan liitto. Tilaisuuden ohjelma: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/ruokatrendit-maailmalla-mita-on-odotettavissa-suomeen/>. Luennoitsijan materiaalit hankkeen kotisivuilla: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/materiaalit-akke/>.

Kuvio 5. Hankkeen järjestämien KV-keskiviikkotilaisuuksien esite

- 30.3.2022 klo 10–11.30 ”KV-keskiviikko: Uudet mahdollisuudet kansainvälistymiseen yrityksille”. Osallistujia 12 hlöä. Tilaisuuden ohjelma: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/uudet-mahdollisuudet-kansainvalistymiseen-yrityksille/>. Luennoitsijan materiaalit hankkeen kotisivuilla: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/materiaalit-akke/>.
- 4.5.2022 klo 10–11.30 ”KV-keskiviikko: Ruokaklusterit – verkostojen mahdollisuudet Euroopassa”. Osallistujia 16 hlö. Tilaisuuden järjestäjänä oli myös Kanves – Kansainvälinen ja verkostoitunut Pohjois-Pohjanmaa -hanke/Pohjois-Pohjanmaan liitto. Tilaisuuden ohjelma: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/ruokaklusterit-verkostojen-mahdollisuudet-euroopassa/>. Luennoitsijan materiaalit hankkeen kotisivuilla: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/materiaalit-akke/>.
- 25.5.2022 klo 10–11.30 ”KV-keskiviikko: Kansainvälisten kehittämisverkostojen mahdollisuudet yrityksille ja alueille”. Osallistujia 12 hlöä. Tilaisuuden järjestäjänä oli myös Kanves – Kansainvälinen ja verkostoitunut Pohjois-Pohjanmaa -hanke/Pohjois-Pohjanmaan liitto. Tilaisuuden ohjelma <https://www.proagriaoulu.fi/fi/kansainvalisten-kehittamisverkostojen-mahdollisuudet-yrityksille-ja-alueille/>. Luennoitsijan materiaalit hankkeen kotisivuilla: <https://www.proagriaoulu.fi/fi/materiaalit-akke/>.

Viestintä hankkeesta, hankkeen puitteissa toteutetusta tiedonhankinnasta ja tilaisuuksista:

Hankkeesta, hankkeen puitteissa toteutetusta tiedonhankinnasta ja hankkeen järjestämistä tilaisuuksista viestittiin Oulun Maa- ja kotitalousnaisten somekanavissa (FB, IG) sekä asiantuntijoiden omissa LinkedIn-profiileissa, ja Oulun Maa- ja kotitalousnaisten ruoka- ja elintarvikealan uutiskirjeissä:

- Lokakuu 2021 <https://viesti.proagria.fi/g/l/314598/0/0/5984/1218/5>
- Marraskuu 2021 <https://viesti.proagria.fi/g/l/316783/0/0/5984/1218/5>
- Helmikuu 2022 <https://viesti.proagria.fi/g/l/321928/0/0/5984/1218/5>
- Maaliskuu 2022 <https://viesti.proagria.fi/g/l/324299/0/0/5984/1218/5>
- Huhtikuu 2022 <https://viesti.proagria.fi/g/l/327101/0/0/5984/1218/5>

MKN Keskus, Timo Viljakainen

Arctic Food Lab – ruokaverkoston kick off! 23.11.

Tule verkostoitumaan ja rakentamaan yhdessä Pohjois-Pohjanmaan ruokaverkoston Oulussa järjestettävä tilaisuus on suunnattu elintarvikealan yrityksille ja muille toimijoille. Luvassa on tietoa Oulu2026 kulttuuripaikkapunkti -tunnustuksen mahdollisuuksista yritystoimintaan, kansainvälistymisestä, yritys- ja hankerahoituksista sekä maakuntaesimerkki Pohjois-Savosta.

[Lue lisää](#)

Pohditko vientiä ulkomaille? Tutustu [Elintarvikeviennin aakkoset -oppaaseen](#).

Kevyen viennin mahdollisuudet 2.12.

Tule kuulemaan ja keskustelemaan, mitä liiketoimintamahdollisuuksia ruokamatkamuistot tarjoavat, mikä matkailijoita kiinnostaa tällä hetkellä sekä hakemaan uusia ideoita pohjoispohjalaisista vahvuuksista. Tilaisuus järjestetään Siikalatvalla ja sitä voi seurata myös etäyhteydellä.

[Lue lisää ja ilmoittaudu](#)

Elintarvikeviennin verkosto on matalan kynnyksen ryhmä kaikille elintarvikealan kansainvälistymisestä kiinnostuneille. Elintarvikealan yritykset ja organisaatiot, opiskelijat, sekä muut aiheesta kiinnostuneet ovat tervetulleita liittymään ryhmään, vaihtamaan tietoa ja verkostoitumaan. Liity ryhmään [ryhmään tästä](#).

Esim. viljat ja perunat ovat uusia tuotteita listalla.

Viekö yrityksesi elintarvikkeita Kiinaan?

Kaikkien Kiinan markkinoille elintarviketuotteita valmistavien ja vievien yritysten tulee tehdä rekisteröinti Kiinan uusien riskinarviointi- ja rekisteröintisaadosten mukaisesti **31.10.2021 mennessä**. Jos yrityksesi viemä tuote kuuluu Kiinan ilmoittamiin uusiin korkean riskin elintarvikekategorioihin, ota pikaisesti yhteyttä Ruokavirastoon kiina@ruokavirasto.fi. Tarkista Ruokaviraston sivuilta, millaisia tuotteita asia koskee.

[Lue lisää](#)

Kuvio 6. Otteita hankeviestinnästä Oulun Maa- ja kotitalousnaisten uutiskirjeissä

Organisaatiolla ei ollut englanninkielisiä kotisivuja hankkeen alkaessa ja tämä tuotti haasteita kansainvälistymisen lisäämisessä. Hankkeen aikana toteutettiin ProAgria Oulun englanninkielisten kotisivujen materiaalien valmistelua ja päivitystä. Kotisivut laadittiin ja tekstejä vietiin sivustolle kevätkaudella 2022 (www.proagriaoulu.fi/en).

Toimivien englanninkielisten kotisivujen kautta pystymme osoittamaan paremmin tki-hanketoimintamme vaikuttavuutta sekä tuomaan esille aluettamme ja kansainvälisissä tki-hankkeissa mukana olevia yrityksiä.

Kansainvälisiin verkostoihin kiinnittyminen:

S3P Agri-Food -alustan kumppanuudet:

Yhteistyössä Pohjois-Pohjanmaan liiton Kanves – Kansainvälinen ja verkostoitunut Pohjois-Pohjanmaa -hankkeen, Oulun ammattikorkeakoulun ja Centria-ammattikorkeakoulun kanssa käytiin keskusteluja S3P Agri-Food -alustan eri kumppanuuksien nykytilanteesta ja tarjoamista mahdollisuuksista. S3 Agri-Food-alustan päätavoitteena on organisoida ja tukea niiden EU:n alueiden ponnisteluja, jotka ovat tunnistaneeet maatalous- ja elintarvikesektorin älykkään erikoistumisen ohjelmiaan ja sitoutuneet työskentelemään yhdessä kehittämään alueidenvälisiä investointi- ja tki-hankkeita.

S3P Agri-Food tavoittelee investointeja kilpailukykyisiin ja kestäviin eurooppalaisiin elintarvikearvoketjuihin, ruokajärjestelmien resilienssiä sekä alueellisen EU-rahoituksen tehokkaampaa kohdentamista kasvuun ja työllisyyteen, erityisesti lukuisten pk- ja mikroyritysten kautta, jotka ovat alan arvoketjujen ytimessä.

Tällä hetkellä Pohjois-Pohjanmaa on mukana kahdessa S3P Agri-Food -alustan kumppanuudessa: "Traceability & Big Data" ja "High Tech Farming". Näiden lisäksi hankkeessa perehdyttiin tarkemmin kahteen muuhun ko. alustan kumppanuuteen:

- Consumer Involvement: kartoituksen ja yhteydenottojen perusteella todettiin, että verkosto ei ole riittävän aktiivinen, jotta siihen kannattaisi liittyä. Tästä keskusteltiin sekä Pohjois-Pohjanmaan liiton edustajan kanssa että organisaation sisällä.
- Nutritional Ingredients (nykyään: Ingredients for a Circular Economy): toisena uutena kumppanuusvaihtoehtona pohdittiin Nutritional Ingredients -verkostoa, mutta yhteydenotto verkoston toimijoihin toi esiin, että sekä kumppanuuden nimi että sisältö ovat muuttumassa. Lainaus koordinaattorin sähköpostiviestistä:
"...and to better reflect the aim of our Partnership, the Commission just approved our willing of changing the name to 'S3 Ingredients for a circular economy'... Our partnership is mainly composed by clusters with Regional support letter and by regions.

The vision of the Partnership is to support the agri-food companies in their economic development while contributing to a sustainable and circular food system that meets the changing needs of the consumer and the demands of the EC in this matter. Enabling access to new, innovative, nutritional, healthy, high added value and/or techno-functional ingredients and compounds coming from the agri-food value chain is a key element to ensure circularity for the agri-food sector. The valorization of by-products and the high quality of agri-food products are important contributors to the reduction of waste and the creation of additional added value along the food chain. Such ingredients will find high added-value circular valorization possibilities in other sectors such as cosmetics, nutraceuticals, green chemistry, etc. with whom we would like to make the link."

Useammassa hankkeen loppuvaiheessa pidetyssä palaverissa keskustelimme alueemme S3-kontaktien kanssa ruoka- ja elintarvikealaan liittyvien kv-verkostojen yhteistyöstä ja tiedonvälityksestä omassa maakunnassamme. Keväällä 2022 nousi esiin uutta tietoa S3-kumppanuuksien jatkosta, kun julkaistiin Partnerships for Regional Innovation, PRI-pilottikokonaisuus, jossa Itä- ja Pohjois-Suomen alueet ovat mukaan valittuja pilottialueita. PRI on jatkoa älykkään erikoistumisen strategioista (S3) saaduille kokemuksille ja se linkittyy vahvasti kaksoissiirtymän ja kestävä kehityksen tavoitteiden edistämiseen. PRI täydentää aiempaa näkökulmaa ja terminä se korvaa S4:n. Alueemme tulee siis jatkossakin saamaan tietoa näiden kumppanuuksien kautta, mutta keväällä 2022 oli vielä epävarmaa, millaista toimintaa

kumppanuuksien kautta tullaan toteuttamaan. (<https://eastnorth.fi/2022/05/ita-ja-pohjois-suomi-on-valittu-osallistumaan-partnerships-for-regional-innovation-pilottiin/>)

ERIAFF ja Food Systems -työryhmä:

Hankkeen aikana ERIAFF-verkoston tuomat mahdollisuudet tulivat organisaatiollemme tutummaksi; mm. millaisia mahdollisuuksia verkosto tarjoaa ruoka- ja elintarvikealan kehittämiseen. Valitettavasti korona-aika toi haasteita myös näiden mahdollisuuksien hyödyntämiseen (esim. mahdolliset matka-/verkostoitumiskohteet).

Hankkeen aikana kiinnityimme aktiivisena toimijana mukaan ERIAFF-verkoston Food Systems -työryhmän toimintaan, joka käynnistyi syksyllä 2021. Hankkeen aikana toteutunut toiminta Food Systems -työryhmässä:

- Kick off -tapaaminen 26.10.2021: ERIAFF-verkoston ajankohtaiset asiat, työryhmän organisoituminen, tavoitteiden määrittely yhteisesti sekä jatkotoimenpiteet
- Food Systems -työryhmän toiminnan käynnistämiseen liittyvään kyselyyn vastaaminen: Teemaan liittyvät alueelliset osaamis-/vahuusalueet ja kiinnostuksenkohteet/prioriteetit; alueen toimijat (tki-, koulutus- ja neuvontasektoreilta sekä yritykset); ja nykyisin hyödynnettävät rahoituskanavat ja niihin liittyen tärkeimmät tki-toiminnan kohteet
- Työryhmän 2. tapaaminen 3.2.2022: Kyselyvastausten läpikäynti ja niiden pohjalta seuraaviin liittyvät keskustelut ja/tai päätökset:
 - o Työryhmän päätavoitteet: 1. Hankesuunnittelu, -valmistelu ja -yhteistyö, 2. Alueellisen ja alueidenvälisen yhteistyön lisääminen, 3. Erilaisten ruokajärjestelmien synergioiden lisääminen ja intressien yhteensovittaminen, sekä 4. Poliittikkavaikuttaminen
 - o Työryhmän toimintatavat: mm. kommunikointi ja tiedon jakaminen, haluammeko hakea työryhmälle S3-statusta, mahdollisten pienempien työryhmien perustaminen esim. Horisontti Eurooppa -rahoitusten kartoittamiseen, jne.
 - o Temaattiset haasteet: Kuluttajien luottamuksen lisääminen eurooppalaiseen ruokaturvallisuuteen; arvon luominen erilaisten toimijoiden muodostamiin ja myös muilta osin erilaisiin/monimuotoisiin arvoketjuihin/-ekosysteemeihin; sekä mahdollisuuksien luominen pienille toimijoille tki-resurssien hyödyntämiseen ja paremman markkina-aseman saavuttamiseen
 - o Horisontaaliset mahdollistajat: Ruokajärjestelmien muutosten seuraaminen ja arviointi; koulutusohjelmien ja muiden elinikäisen oppimisen mahdollistavien koulutusten toteutus tarvittavien valmiuksien ja osaamisen kehittämiseksi; sekä digitalisaation hyödyntäminen
- Työryhmän 3. tapaaminen 5.4.2022: Horisontti 2020 -rahoitteisen FOODPathS – Towards a new EU partnership to co-create and co-fund research & innovation activities that make our food systems sustainable -hankkeen ja sen roolin esittely Food Systems -työryhmän näkökulmasta; alueiden roolit työryhmässä ja Vanguard Initiative -verkoston mahdollisuudet; työryhmän hankevalmisteluun liittyvä suunnittelu; sekä työryhmän nettisivujen valmistelu.

Lisäksi osallistuimme koko ERIAFF-verkoston yhteiseen Coordination Meetingiin ja Technical Meetingiin 23.11.2021 sekä järjestimme Pohjois-Pohjanmaan toimijoille esittelytilaisuuden (Kv-keskiviikko 25.5.2022), jossa Fabio Boscaleri kertoi verkoston tarjoamista mahdollisuuksista alueille ja alueiden toimijoille.

Hankkeen aikana käynnistyi ERIAFF-verkoston hyödyntämiseen tähtäävä yhteistyön ja tiedonvälityksen kehittäminen Pohjois-Pohjanmaalla. Syksyllä 2022 toteutetaan benchmarkkauspalaveri Etelä-Pohjanmaan maakunnan kanssa, jossa keskustellaan ja otetaan oppia hyödynnettäväksi omaan maakuntaamme. Mukana kehitystyössä ovat mm. Pohjois-Pohjanmaan liitto, ProAgria Oulu/Oulun Maa- ja kotitalousnaiset, Oulun ammattikorkeakoulu sekä Centria-ammattikorkeakoulu.

Kansainvälisen hankeyhteistyön kehittäminen:

Hanke mahdollisti perehtymisen eri kv-rahoituskanavien tarjoamiin mahdollisuuksiin ja edelleen niiden hyödyntämiseen liittyvän kehittämistoiminnan. Pääpaino tähän liittyvässä työssä oli Interreg-, Horizon Europe- ja Erasmus+ -ohjelmissa. Lisätietoa näihin ohjelmiin liittyvästä kehittämistoiminnasta löytyy loppuraportin sivulta 12 ("Ruokaketjun kehittämiseen sopivia rahoituskanavia, joihin erityisesti perehdyttiin").

3.2. Indikaattorit

Hankesuunnitelmaan kirjatut tavoitteet täyttyivät taulukon 1 mukaisesti.

Taulukko 1. Indikaattoreihin liittyvät tavoitteet ja toteumat

Asetettu indikaattori	Tavoite	Toteuma	Erotus
Pysyvä, aktiivinen verkostokumppanuus kansainvälisessä ruokaketjua kehittävässä verkostossa, jonka tavoitteena on käynnistää ruokaketjua edistävä kansainvälinen hanke, jossa ollaan partnerina.	1 kpl	1 kpl	- kpl
Benchmarkatut alueet / mallit kansainvälisesti	3 kpl	4 kpl	+ 1 kpl
Benchmarkatut alueet kansallisesti	-	4 kpl	+ 4 kpl

Hankkeen aikana saavutettiin kumppanuus kansainvälisessä hankeconsortiossa, joka jätti ilmastoviisaaseen ruokaan liittyvän hankerahoitushakemuksen Interreg Aurora -ohjelman ensimmäiseen rahoitushakuun.

Benchmarkatut alueet / mallit kansainvälisesti:

- 4.5.2022: Flanders' FOOD -klusteri
- Kevät 2022: ERIAFF – European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry
- Kevät 2022: The Smart Specialisation Platform for Agri-Food (S3P Agri-Food)
- Kevät 2022: LandFrauen Baden-Württemberg

Benchmarkatut alueet / mallit kansallisesti:

- 12.8.2021: Pohjois-Savo, ruokamatkailukokonaisuus ja European Region of Gastronomy -nimitys
- 1.9.2021: Etelä-Pohjanmaa, Ruokaprovinssi-kokonaisuus
- 11.10.2021: Pohjois-Savo, AGRI-Food Cluster, klusteristatuksen hakemiseen liittyvä prosessi
- 29.11.2021: Etelä-Savo, EKONEUM – Elintarviketalouden kehittämisyhdistys, ovat hakemassa klusteristatusta

3.3. Aikataulu

Hanke käynnistettiin 1.4.2021. Alkuperäinen suunnitelma oli toteuttaa hanketta vuoden 2021 loppuun, mutta henkilöstö- ja koronatilanteen aiheuttamien muutosten sekä kv-rahoitusohjelmien valmistelun viivästymisen vuoksi hankkeelle haettiin ja myönnettiin jatkoaikaa toukokuun 2022 loppuun saakka.

3.4. Resurssit

Hankkeessa käytetyt resurssit koostuvat palkkakustannuksista ja flat ratesta (24 %) sekä ostopalveluresurssista. Hankkeelle työskentelivät ProAgria Oulun ja Oulun Maa- ja kotitalousnaisten asiantuntijat yhteensä noin 8,4 henkilötyökuukauden ajan (Kaisa Myllykangas (projektipäällikkö), Heini Iinatti, Marja-Liisa Järvelä, Essi Keränen, Olli Nurkka ja Sirpa Ursin). Hankkeelle varatut

ostopalveluresurssit käytettiin keväällä 2022 KV-keskiviikkotilaisuuden asiantuntijapuheenvuoron sekä kansainvälistymiseen liittyvien konsultointipalvelujen hankintoihin.

3.6. Kustannukset ja rahoitus

Hankkeen toteutuneet kustannukset on esitetty taulukossa 2. Hankkeen kustannusarvio ylittyi -1 315,00 eurolla. Maksatukseen ei haettu rahoituspäätöksen mukaista kokonaisbudjettia ylittävää osuutta.

Taulukko 2. Toteutuneet kustannukset 1.4.2021-31.5.2022

Kululaji	Kustannusarvio, €	Toteuma, €	Erotus, €
Palkat	36 000,00 €	36 833,61 €	-833,61 €
Ostopalvelut	5 000,00 €	5 281,33 €	-281,33 €
Flat rate (24 %)	8 640,00 €	8 840,06 €	-200,06 €
Yhteensä	49 640,00 €	50 955,00 €	-1 315,00 €

3.7. Raportointi ja seuranta

Hankkeessa tuotetut materiaalit arkistoitii ProAgria Oulun sähköiseen arkistointijärjestelmään. Hankkeen toimintaa ohjasi ohjausryhmä, jonka kokoonpano on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3. Ohjausryhmän kokoonpano

Organisaatio	Jäsen
Centria- ammattikorkeakoulu	Leena Toivanen
Hätälä oy	Riku Isohätälä
Itä- ja Pohjois-Suomen EU-toimisto	Alkuperäinen jäsen Ilari Havukainen, uusi Kari Aalto
MTK Pohjois-Suomi	Alkuperäinen jäsen Matti Tyhtilä, uusi Sirpa Laitinen
Oulun ammattikorkeakoulu	Alkuperäinen jäsen Marja-Liisa Järvelä, uusi Satu Välijärvi (puheenjohtaja)
Oulun Maa- ja kotitalousnaiset/ ProAgria Oulu	Heini Linatti
Pohjois-Pohjanmaan liitto	Saija Tikkanen
Yrttiaitta	Päivi Kaukua
Rahoittajan edustaja, valvoja: Pohjois-Pohjanmaan liitto	Heikki Laukkanen

Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana kolme kertaa: 8.6.2021, 9.9.2021 ja 12.1.2022. Lisäksi järjestettiin päätöskokous 17.8.2022.

Ohjausryhmän väliarvio hankkeen toteutuksesta kerättiin ohjausryhmän 3. kokouksessa 12.1.2022 ja koko hanketta koskeva loppuarviointi viimeisessä kokouksessa 17.8.2022. Koonti tuloksista on esitetty taulukossa 4 (sanalliset palautteet taulukon alla).

Taulukko 4. Ohjausryhmän arvioinnit hankkeen toteutuksesta asteikolla 1=täysin eri mieltä – 4=täysin samaa mieltä

Väittäjä	Arviointi asteikolla 1=täysin eri mieltä – 4=täysin samaa mieltä		
	12.1.2022 (ka, n=6)	17.8.2022 (ka, n=9)	Muutos
Osa-alue 1: Hankkeen toteutus ja hallinnointi:			
Hankkeen toimenpiteet tukevat tavoitteiden saavuttamista	3,8	4,0	+0,2
Tiedonkulku ja viestintä (sisäinen ja ulkoinen) on onnistunut	3,3	3,6	+0,3
Hankkeen hallinnointi on kunnossa ja ajantasainen (esim. talouden seuranta, raportointi ja aikataulutus)	3,8	4,0	+0,2
Hankkeella on yhteys työelämään ja sidosryhmiin	3,3	3,8	+0,5
Osa-alue 1: keskiarvo	3,6	3,8	+0,2
Osa-alue 2: Hankkeen tulosten hyödyntäminen ja vaikuttavuus:			
Hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää yhteistyökumppaneiden toiminnassa	3,8	3,7	-0,1
Hankkeen tuloksia voidaan hyödyntää kohderyhmien toiminnassa	4,0	3,8	-0,2
Hankkeen tuloksilla on uutuusarvo	4,0	3,4	-0,6
Hankkeen tuloksia on välitetty eteenpäin (esim. erilaisten tilaisuuksien ja julkaisujen kautta)	3,5	3,6	+0,1
Osa-alue 2: keskiarvo	3,8	3,6	-0,2

Väliarvioinnin (12.1.2022) vapaat kommentit:

- ”Hyvin on edennyt, vaikka koronarajoitukset haittaavat kv-yhteistyötä.”
- ”Suuri haaste on korona. Hanke on onnistunut jo nyt erinomaisesti kv-asioissa aktivoitumisessa ja sisäisessä osaamisessa sekä innossa / rohkeudessa viedä kv-asioita eteenpäin. Haaste on kentän monimuotoisuus = resurssien kohdentamisessa olennaiseen.”
- ”Vaikuttaa siltä, että hankkeessa on tehty konkreettisia toimia tavoitteiden saavuttamiseksi huolimatta vaikeasta ajasta esim. kansainvälistymisen suhteen. Hyvä idea kerätä hyviä käytäntöjä aiemmin vastaavissa hankehauissa onnistuneilta tahoilta, koska kyse on sisällön lisäksi myös hakemustekniikasta.”

Loppuarvioinnin (17.8.2022) vapaat kommentit:

- ”Hyvin organisoitunut hanke. Viestintää ei ikinä voi olla liikaa.”
- ”Hyvin hoidettu kokonaisuudessaan.”
- ”On töitä tehty. Tavoite, miten saadaan vientiin paljon konkreettista tuotetta ja liikevaihtoa.”
- ”Tehokasta ja monipuolista työtä lyhyessä ajassa. Paljon uutta näkökulmaa, josta hyötyä saadaan varmasti koko alueelle jatkotyön ja verkostojenkin kautta. Tärkeää miettiä, mihin jatkossa fokusoidaan.”
- ”Paljon tehty ja tavoitteet saavutettu”
- ”Raportit hienosti ja perusteellisesti laadittu. Loppuraportissa hyvää pohdintaa onnistumisista ja epäonnistumisista.”
- ”Hankkeessa on saatu lyhyessä ajassa ja pienellä budjetilla aikaan merkittävää kehittämistoimintaa.”

Lisäksi palautetta kerättiin kaikista hankkeen järjestämistä tilaisuuksista. Koonti palautteista on esitetty taulukossa 5 (sanalliset palautteet taulukon alla).

Taulukko 5. Hankkeen järjestämien tilaisuuksien palautekoonti

Tilaisuus	Tilaisuuden hyödyllisyyden/laadun arviointi asteikolla 1=ei lainkaan hyödyllinen/välttävä – 5=erittäin hyödyllinen/erinomainen, keskiarvo
Arctic Food Lab- ruokaverkoston kick off 23.11.2021	4,2 (n=14)
Kevyen viennin mahdollisuudet 2.12.2021	5,0 (n=2)
KV-keskiviikko 1: Ruokatrendit maailmalla – mitä on odotettavissa Suomeen? 16.3.2022	4,4 (n=7)
KV-keskiviikko 2: Uudet mahdollisuudet kansainvälistymiseen yrityksille 30.3.2022	--- (n=-)
KV-keskiviikko 3: Ruokaklusterit – verkostojen mahdollisuudet Euroopassa 4.5.2022	4,5 (n=6)
KV-keskiviikko 4: Kansainvälisten kehittämisverkostojen mahdollisuudet yrityksille ja alueille 25.5.2022	4,5 (n=2)

Sanallisia palautteita:

- Arctic Food Lab- ruokaverkoston kick off 23.11.2021
 - o "Toivottavasti mukana olleille kerrotaan, missä mennään jatkossa!"
 - o "Työpajatilaa oli hiukan hälyinen ja aika lyhyehkö, mutta tämä ei juuri haitannut. Kokonaisuudessaan todella onnistunut tilaisuus!"
 - o "Osallistuin ainoastaan aamupäivän tilaisuuteen videoyhteydelle. Ensimmäinen puheenvuoro kuului hieman huonosti, muut hyvin. Savon puheenvuoro oli hyvä ja mielenkiintoinen, on hyvä poimia vinkkejä ja hyviä käytäntöjä muualta ja oli myös kiva kuulla, millaista toimintaa ym. heillä ollut. Ehkä Savossa saadun yrittäjäpalautteen ja -hyödyn avulla saamme aktivoitua myös Oulun seudun yrityksiä ja toimijoita mukaan toimintaan."
 - o "Tilaisuus oli hyödyllinen ja mielenkiintoinen myös niille, joiden työssä pääfokuksena ei ole ruoka. Sain tästä paljon uusia näkökulmia ja vinkkejä työhöni. Kiitos tilaisuudesta ja järjestelystä!"
 - o "Lähtökäsitykseni oli, että projekti on hieman pidemmällä mutta hyvä kartoitus tässä vaiheessa."
 - o "Olisi vain kiva saada lisää aikaa työryhmän työskentelyyn. Oli tosi mielenkiintoinen keskustelu, ja olisi tullut vielä enemmän ideoita ja tietoa."
 - o "Aikataulu oli kuitenkin aika tiukka ja ihan kaikkien juttusille ei loppuvaiheessa kerinnyt. 2/4 pisteessä kävin itse."
 - o "Keskusteleminen hyvä, mukava rento tunnelma, hyvä paikka - hyvin toimi ryhmät nurkissa Oli hyvä tilaisuus."
 - o "Enemmän puheenvuoroja osallistujille. Nyt esittelijät olivat liikaa äänessä. Sisältö ja teemat olivat hyviä."
- KV-keskiviikko 1: Ruokatrendit maailmalla – mitä on odotettavissa Suomeen? 16.3.2022:
 - o "Tilaisuuden teema oli ruokatrendit maailmalla ja sisältö vastasi hyvin otsikkoa. Myös ruokatrendit Suomessa kiinnostaisivat, ehkä siitä voisi järjestää omankin tapahtumansa, vaikka toki ne ovat varmaan suurelta osin päällekkäisiä. Esim. paikallisuuskäsitelmä jäi mietityttämään. Se kai on yksi vahvistuva trendi Suomessa parhaillaan."

- ”Esiin nousseet trendit aika lailla niitä mitä itsekkin mielessäni hahmotellut. Kiinnostavaa pohtia tulevaisuuden ruuantuottamista esim. kaupunkiviljely, kiertoovesiviljely, kotitalouksien oma ruuantuotanto, soluviljely/-kasvatus yms.”
- ”Kuinka rohkaisemme suomalaisia arvostamaan jo olemassa olevaa; luonnonantimet, kotitarveviljely, maamme mainiot juurekset kontra tuonti raaka-aineet. Omavaraisuuden merkitys kriiseissä, mutta myös niiden ulkopuolella.”
- ”Kaiken kaikkiaan oli oikein kiinnostava esitys, jossa huomioitiin hyvin tämänhetkiset ”haasteet”.”
- KV-keskiviikko 3: Ruokaklusterit – verkostojen mahdollisuudet Euroopassa 4.5.2022:
 - ”Olin mukana vierailijana Etelä-Savosta. Hyvää taustatietoa ja ajattelemisen aihetta alussa oleviin ruokaklusterikeskusteluihin.”
 - ”Sain uutta tietoa erilaisista klustereista.”
 - ”Klusterityön eteneminen Flandersissa oli kiinnostava. Klusterien toiminta yleensä kiinnostaa.”
 - ”Flandersin klusteri puheenvuoro oli kiinnostava”
 - ”Kiitos paljon tilaisuuden järjestelystä, oli mukava päästä kuulolle. Mielelläni seuran vastaavia tilaisuuksia jatkossakin. Hyvää kevättä!”
 - ”Hyvin järjestetty kokonaisuus!”

3.8. Toteutusolelut ja riskit

Hanke eteni hankesuunnitelman mukaisesti, mutta koronatilanne muutti hankkeeseen suunniteltuja toimenpiteitä; muun muassa verkostoitumismatka Eurooppaan jouduttiin siirtämään kevätkaudelle 2022. Lisäksi useiden ohjelmakauden 2021–2027 rahoitusohjelmien valmistelut viivästyivät, joka edelleen hidasti hankkeen kartoitustoimenpiteitä ja rahoitusohjelmien tarjoamiin konkreettisiin rahoitusmahdollisuuksiin liittyvää verkostoitumista. Koronatilanne, kv-rahoitusohjelmien viivästynyt valmisteluaikataulu sekä henkilöstömuutokset aiheuttivat päivitystarpeita hankkeen aikatauluun. Hankkeen aikana valmisteltiin ja jätettiin muutoshakemus, jolla haettiin jatkoaikaa 31.5.2022 saakka. Jatkoaika sai myönteisen päätöksen hakemuksen mukaisesti.

3.9. Yhteistyökumppanit

Hankkeen toimintaan osallistui yrittäjiä ja muita sidosryhmiä, kuten muita kehittämistoimijoita. Yhteistyötä tehtiin myös maakunnan alueella toimivien hankkeiden kanssa.

Mukana olleiden yritysten lukumäärä: 19 henkilöä 18 yrityksestä

Mukana olleiden muiden sidosryhmien lukumäärä: 101 henkilöä 50 organisaatiosta

4. Tulokset ja vaikutukset

Onnistumiset:

Hankkeessa onnistuttiin luomaan uusia verkostoja ja kumppanuuksia tehokkaasti pienillä resursseilla sekä liittymään olemassa oleviin verkostoihin. Hanke osallistui merkittävällä panoksella alueellisen Arctic Food Lab -ruoka-alan kehittäjien ja yrittäjien verkoston kehittämiseen. Hankkeen puitteissa rakennettiin Teams-ryhmä verkostolle ja luotiin puitteet verkostotoiminnan jatkumiselle. Oulu2026-kulttuuripääkaupunki-kokonaisuuden uusi kehittämishanke jatkoi tämän hankkeen päätyttyä ruokaverkoston kehittämistä.

Organisaatiomme sai uusia tuulia hanketoiminnan kansainvälisyyden kehittämiseksi sekä uusia työkaluja hyödynnettäväksi; näistä tiedotetaan alueen muita toimijoita esimerkiksi AFL-verkoston kautta. Saimme

uusia kotimaisia yhteyksiä, joiden avulla pystymme kehittämään myös omaa ja alueemme yritysten kansainvälistymistä. Muita maakuntia benchmarkkaamalla opimme muiden kokemuksista ja toimintamalleista, joihin liittyvää kehittämistoimintaa on mahdollista viedä eteenpäin myös omassa maakunnassamme.

Koronatilanteen hellittäessä keväällä 2022 osallistuimme Saksan verkostoitumismatkalle; matka toi uusia kontakteja sekä kotimaasta että Saksasta. Näitä yhteyksiä pystymme hyödyntämään myös hankkeen päätyttyä.

Organisaatiomme kansainvälisyysosaaminen kasvoi ja pystyimme laatimaan kansainvälistymisen tueksi materiaalia, joka tuli käyttöön mm. ruoka- ja yritysasiantuntijoille sekä ympäristö- ja maisema-asiantuntijoille.

Organisaatiossamme ymmärretään nyt paremmin, millaisia kansainvälisiä verkostoja ruoka- ja elintarvikealalla voidaan hyödyntää. Meille myös konkretisoitui se, miten valtava verkostojen määrä on jo Euroopan laajuisesti ja että kaikkiin verkostoihin ei ole järkevää lähteä mukaan. Kokonaisuutena hankkeessa saavutettiin kaikki asetetut tavoitteet.

Epäonnistumiset:

Korona-aika vaikutti hankkeen toimintaan vaikeuttamalla kansainvälistymistä. Matkoja ja livetapaamisia suunniteltiin, mutta niitä jouduttiin perumaan lyhyelläkin varoitusajalla. Kansainvälisten kontaktien luomisessa olisi kuitenkin tärkeää päästä keskustelemaan kasvotusten. Tätä pystyttiin jonkin verran paikkaamaan esimerkiksi Teams-yhteyksien avulla.

Ohjausryhmä nosti hankkeen väliarvioinnissa esiin, että hankkeen ulkoista viestintää olisi tarpeen kehittää. Palaute johti neljän eriteemaisen tilaisuuden järjestämiseen yhteistyötahojen kanssa kevään 2022 aikana.

Uuden ohjelmakauden rahoitusohjelmien avautuminen viivästyi, joten kansainvälisiin rahoituskanaviin liittyvä selvitystyö jäi aiottua suppeammaksi.

Maailmalla vallitsevien tilanteiden (korona, Ukrainan sota) vuoksi oli haastavaa saada yrityksiä mukaan hankkeen toimintaan.

Mitä tekisimme nyt toisin?

Mikäli lähtisimme toteuttamaan samankaltaista hanketta uudelleen, varaisimme riittävästi aikaa kansainvälisten konsortioiden rakentamiseen, lisäisimme viestintää ja ottaisimme rohkeammin yhteyttä eri kv-tahoihin. Miettisimme myös tarkoin, mihin verkostoihin kannattaa liittyä ja mitkä ovat juuri ne meille olennaisimmat kontaktit.

Hanketoimijoiden analyysi hankkeen toiminnasta hankkeen päättyessä on alla olevassa taulukossa 6. (laadittu 23.5.2022 hankkeen tiimipalaverissa).

Taulukko 6. Hanketoimijoiden analyysi toiminnasta hankkeen päättyessä

Vahvuudet: - On toimittu tehokkaasti pienellä resurssilla - On saavutettu kaikki hankesuunnitelmassa asetetut tavoitteet - On osallistuttu vahvasti verkostojen luomiseen ruokaketjun ympärille, esimerkiksi AFL-yhteistyö. Yhteistyö jatkuu myös hankkeen päättyttyä. - On tuotu oma osaaminen Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun kehittämiseen kansainvälisestä näkökulmasta - On tuotu alueelle hyviä käytäntöjä muista maakunnista ja kansainvälisten verkostojen kautta - On tuotu kansainvälisiin verkostoihin ja toimintaan liittyvää tietoa avoimesti maakunnan toimijoille mm. KV-keskiviikkojen ja kv-toiminnan kehittämisprosessia kuvaavan blogin kautta	Heikkoudet: - Maailmanlaajuinen koronapandemia vaikeutti verkostoitumis-/tiedonhankintamatkojen toteutumista - Uusien kontaktien löytyminen on ollut haastavampaa etäaikana - Hankkeessa ei pysytty alkuperäisessä aikataulussa → muutoshakemus - Uuden ohjelmakauden rahoitusohjelmien avautuminen viivästyi, joten kv-rahoituskanaviin liittyvä selvitystyö jäi aiottua suppeammaksi - On ollut haastava saada yrityksiä mukaan (maailmantila)
---	--

4.1. Esitykset jatkotoimenpiteiksi

Kansainvälistymiseen liittyvän tiedon, osaamisen ja yhteistyömahdollisuuksien tuominen ja luominen maakuntaan, yritysten kansainvälistymisvalmiuksien kehittäminen sekä vientiin liittyvä tiedotus- ja kehittämistyö ovat erittäin tärkeitä toimenpiteitä myös omassa maakunnassamme, etenkin Oulu2026 Euroopan kulttuuripääkaupunki -nimityksen myötä. Aihepiiriin liittyen tullaan jatkossakin hakemaan tki-hankerahoitusta ProAgria Oulun/Oulun Maa- ja kotitalousnaisten sekä yhteistyökumppaneiden toimesta.

Arctic Food Lab -verkostossa koordinoidaan yhteisesti alueen toimijoiden kanssa tki-hankkeiden valmistelua ja yhteistyötä, jotta mahdollistetaan alueen ruoka- ja elintarvikealan tki-toiminnan synergiaetujen hyödyntäminen ja vältetään päällekkäisyydet. Tavoitteena on hyödyntää Pohjois-Savon ruokamatkailukokonaisuuden ja kehittäjien ”sateenvarjomaista” toimintatapaa yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi useiden eri toimijoiden ja tki-hankkeiden toimesta.

Alueemme yrityksiä tulee tukea kansainvälistymisessä, oli se sitten vientiä, uusien kansainvälisten kumppaneiden löytämistä, kansainvälisten asiakkaiden palvelemista kotimaassa (kotikansainvälistyminen) tai kansainvälistymiseen liittyvää kehittämistoimintaa. Tähänkin tarvitaan jatkossa erilaisia tki-hankkeita, joko yleishyödyllisiä tai kohdennettuja yritysryhmähankkeita.

Kansainväliset verkostot tarjoavat meille paljon erilaisia mahdollisuuksia ja meidän tulee olla tarpeeksi rohkeita napataksemme niistä kiinni!